

Filip Wollter

Socionomprogrammet 210 hp

Institutionen för socialt arbete

Ersta Sköndal Högskola

Examensarbete, SEL62, VT 2010

Handledare: Kenneth Sundh

Examinator: Johan Von Essen

Men vad ska socialarbetaren göra?

En diskursanalys av den professionella expertisens funktion
inom en evidensbaserad praktik i socialt arbete

Sammanfattning

I den här uppsatsen undersöks begreppet *professionell expertis*, vilket är en av de tre kunskapskällor som en Evidensbaserad praktik (EBP) i socialt arbete bygger på. Undersökningen genomförs i form av en diskursanalys av begreppet utifrån litteratur från den svenska debatten kring EBP mellan åren 2005 och 2010. Den övergripande metoden är kritisk diskursanalys. Det empiriska materialet till diskursanalysen togs fram genom en systematisk litteratursökning av tidsskrifterna *Socionomen* och *Socialvetenskaplig tidsskrift* samt andra dokument som behandlar EBP; rapporter, facklitteratur, avhandlingar och offentliga utredningar. Syftet är att öka på kunskapen om vilken funktion den professionella expertisen bör ha inom EBP, utifrån olika aktörer som är betydelsefulla inom utvecklingen och implementeringen av EBP. Att debatten har olika aktörer med olika positioner är en grundförutsättning för undersökningen vilket utgår ifrån den teoretiska utgångspunkten i konfliktteori. Uppsatsens andra teoretiska utgångspunkt är kritisk samhällsteori vilket syftar till ge sociala fenomen en alternativ kontextuell förståelse. Diskursanalysen har två frågeställningar; Vilken funktion bör professionell expertis ha inom EBP i socialt arbete och vilka tanketraditioner och diskurser kan kopplas till den professionella expertisens funktion. Analysen av den första frågeställningen resulterade i fem olika kategorier för vilken den professionella expertisen bör ha inom EBP. Dessa var *anpassning*, *vetenskap*, *systematisering*, *den goda relationen* och *ingen funktion*. För att svara på den andra frågeställningen konstruerades idealtyper av socialarbetare verksamma inom EBP. Den idealtypiska socialarbetaren kopplas sedan till tanketraditioner och diskurser i samhället. Detta ger den professionella expertisens funktion inom EBP en kontextuell förståelse. Tanketraditioner som kan kopplas till den professionella expertisens funktion är till exempel; management, modernism, kvinnlig intuition, rationalism och kritiskt ifrågasättande.

Sökord: Evidensbaserad praktik, Professionell expertis, Socialt arbete

Innehållsförteckning

1. INLEDNING.....	7
1.1 Bakgrund.....	8
1.2 Syfte.....	9
1.3 Frågeställning.....	10
1.4 Aktörerna.....	10
1.5 Etik och livsåskådning.....	12
2. TEORI.....	14
2.1 Kritisk samhällsteori.....	14
2.2 Konfliktteori.....	16
3. METOD.....	18
3.1 Design och teoretisk koppling.....	18
3.2 Analys.....	19
<i>Diskursanalys</i>	19
<i>Constant Comparative Method</i>	21
<i>Idealtypsanalys</i>	21
3.3 Materialinsamling diskursanalys.....	22
3.4 Materialinsamling tidigare forskning.....	25
3.5 Validitet och reliabilitet.....	25
4. TIDIGARE FORSKNING.....	27
4.1 Evidensbaserad praktik.....	27
4.2 Diskursanalys.....	29
5. DISKURSANALYS.....	31
5.1 Den professionella expertisens funktion.....	31
<i>Anpassning</i>	21
<i>Vetenskap</i>	35
<i>Systematisering</i>	38
<i>Den goda relationen</i>	42
<i>Funktion saknas</i>	44
5.2 Den idealtypiske socialarbetaren inom EBP.....	46
<i>Den forskande praktikern</i>	47
<i>Den kritiskt forskande praktikern</i>	50
<i>Den engagerade praktikern</i>	52
<i>Den betydelselösa praktikern</i>	54
6. SAMMANFATTANDE ANALYS OCH RESULTAT.....	56
6.1 Aktörerna och professionell expertis.....	56
6.2 Socialarbetaren och professionell expertis.....	58
7. DISKUSSION.....	60

1. Inledning

Det sociala arbetet i Sverige genomgår en förändringsprocess. Förändringens riktning kretsar till stor del runt begreppen kunskapsutveckling och evidensbaserad praktik (EBP). Från flera håll hörs krav på att det sociala arbetet behöver utvecklas, få en ny skepnad, vilket såklart kommer att påverka socialarbetarens funktion inom socialt arbete. Inom utvecklingsprocessen av EBP konstrueras ramverket för en ny typ av socialarbetare: ”I begreppet EBP innefattas, till skillnad från utvärdering, alltid en ambition om att påverka utformningen av en framtida (yrkes)praktik” (Bergmark & Lundström 2006:101). Hur kommer denna framtida yrkespraktik se ut och vilken funktion kommer socialarbetaren ha? När jag i olika sammanhang läst litteratur om EBP tycker jag socialarbetarens funktion i sammanhanget framstått som ganska oklar. Ofta har den uttryckts i väldigt generella termer. Förutom att funktionen varit *opreciserad* märkte jag även att det fanns väldigt *olika* åsikter om vad socialarbetarens bör göra inom EBP. Detta skapade ett intresse hos mig att fördjupa mig i debatten kring socialarbetarens funktion inom EBP. För att svara på detta forskningsintresse genomförs en diskursanalys av begreppet *professionell expertis*, vilket är en av tre kunskapskällor som utgör grunden i EBP. Evidensprojektet är långt ifrån färdigkonstruerat och implementerat i det sociala arbetet utan kan idag sägas vara i ett ofärdigt och pågående stadium. Det pågående gör att evidensprojektet är riktat mot framtiden, mot en idé om ett framtida evidensbaserat socialt arbete. Det ofärdiga öppnar ett fält för debatt, för *olika* åsikter om hur en EBP *bör* vara utformad. Debatten utgör underlag för diskursanalysen. Vart denna process kommer leda, evidensprojektets slutresultat, är det ingen som idag kan säga något om.

Vi har emellertid alla en begränsad erfarenhet av vad den process som påbörjats kommer att innebära på längre sikt och vad vi så småningom kommer att mena med evidensbaserad (Jegerby & Tengvald 2005:43).

Men i denna osäkerhet om framtiden kan en undersökning av debatten fungera som en vägvisare om färdriktningen, om *potentiella* utvecklingsvägar för socialarbetarens funktion inom EBP. Undersökningen säger därmed något om aktörernas förhållningssätt till vad socialarbetarens funktion inom EBP *bör* vara, inte något om vad EBP idag *är*.

Mot bakgrund av att den faktiska tillämpningen av EBP ännu inte kommit till stånd och att EBP i denna mening ännu måste betraktas som en ”normativ projektion av förväntningar på framtiden, en legitimitet baserad på en potential snarare än faktiska resultat” (Bergmark och Lundström 2006 s. 110), skapas ett relativt öppet fält där ett stort antal opreciserade tolkningar av EBP existerar bredvid varandra (Bergmark & Lundström 2008:6).

Det är min målsättning att göra detta öppna fält mer överblickbart; en översikt över de opreciserade tolkningarna, normativa projektionerna och eftersträvansvärda potentialer.

Varför bör man då undersöka socialarbetarens framtida funktion inom ramen för EBP? Det är

svårt att bortse från EBP stora inflytande på det sociala arbetet. Många stora projekt på statlig nivå har genomförts och verkar fortfarande. Socialstyrelsen slår fast att det idag inte är en fråga *om* socialtjänsten ska arbeta evidensbaserat, utan en fråga om *hur* den ska implementeras (Socialstyrelsen 2009). Detta är en diskurianslys av begreppet *professionell expertis* utifrån litteratur från den svenska debatten kring EBP mellan åren 2005 och 2010. En grundförutsättning för undersökningen är att denna debatt består av olika aktörer med olika positioner.

1.1 Bakgrund

Evidensbaserad praktik (EBP) definieras i den här uppsatsen som en praktik som baseras på tre kunskapskällor: *bästa tillgängliga vetenskap*, *professionell expertis* och *brukarens önskemål och erfarenheter* (Bergmark & Lundström 2007, Socialstyrelsen 2009, SOU 2008:18, Bergmark & Lundström 2006)). I vissa versioner finns även den fjärde dimensionen i EBP, *situation och omständigheter* (Jegerby 2008). Det har gjorts många historiebrevningar av hur evidensprojektet uppstod i socialt arbete i Sverige. Jag kommer därför inte göra en omfattande beskrivning här, se istället till exempel Bergmark och Lundström (2006:99-109), SOU 2008:18 (33-34) och Jegerby (2008:20-22). Några grundläggande drag bör dock lyftas fram. EBP i socialt arbete är en idéimport från hälso- och sjukvården där evidensbaserad medicin (EBM) länge varit ett begrepp och vars terminologi utarbetades i början av 90-talet av den kanadensiske folkhälsoforskaren David Sackett och hans kollegor vid McMaster University (Jegerby 2008:12). Konceptet kom att överföras till det sociala arbetet på ett internationellt plan, dock främst i Storbritannien och USA, och i slutet av 90-talet introduceras i Sverige (Bergmark & Lundström 2006:104). Men denna utveckling bör förstås med bakgrund i att det redan i början av 90-talet kom anspråk ett mer kunskapsbaserat socialt arbete. Detta kom till uttryck bland annat genom krav på mer vetenskapliga utvärderingar av socialt arbete, vilket var argumentet från Regeringen när CUS (Centrum för utvärdering av socialt arbete) startade sin verksamhet vid Socialstyrelsen 1992 (Bergmark & Lundström 2006:105). Även från andra håll höjdes under 90-talet röster mot att socialt arbete borde göras mer vetenskapligt och utvärderas i större utsträckning.

1.2 Syfte

Syftet med denna diskurianslys är att öka kunskapen om begreppet professionell expertis: Vad de olika aktörerna har för förhållningssätt till den professionella expertisen och hur den professionella expertisens funktion kan ses ur ett större samhällsligt perspektiv. Den undersökningen finner jag motiverad utifrån tre olika argument. För det *första*, evidensprojektets ofärdiga och opreciserade karaktär som jag ovan beskriver, motiverar i sig en kunskapsöversikt: en överblick av en pågående debatt, en slags nulägesrapport om färdriktningen. Det kan vara svårt att se vad det är som händer när man står mitt i något. Då kan det finnas behov av en överblick, en kategorisering av debatten. Vad som vidare motiverar undersökningen av just professionell expertis är min egen upplevelse, som jag tog upp i inledningen, av att den oprecisa karaktären främst verkar gälla begreppet professionell expertis. Det påpekas att den ”professionelles erfarenheter ska integreras med vetenskap och brukarens erfarenheter”, men sällan beskrivs närmare *hur* detta ska göras eller *vad* den professionella expertisen bör bestå i. De andra dimensionerna är ofta bättre preciserade, men de har också en tydligare definierad roll sett i ett historiskt perspektiv. Vetenskapen har av tradition en tydlig roll att luta sig mot när den integreras i sammanhanget EBP, till exempel att bidra med kunskap som anses på något sätt säkerställd. Brukarnas roll inom EBP har också ett relativt klart syfte i brukarinflytandet. Socialarbetarens framtida roll, i sammanhanget EBP, verkar dock lite oklar.

För det *andra*, motiveras uppsatsens frågeställning av evidensprojektet självt. Om det är självklart att det sociala arbetet i framtiden ska vara evidensbaserat är det viktigt att detta projekt blir lyckat. Det har alla inblandade att tjäna på. Mycket pengar har hittills satsats på projektet. Om det inte finns någon tydlig funktion för socialarbetaren inom EBP riskerar projektet bli tandlöst. Antingen skulle projektet kunna bli verkningslöst. EBP ska bidra till att man får större kontroll över att bara insatser med goda effekter erbjuds till klienterna. Om det inom den professionella expertisen ges utrymme för lika mycket eget spekulativt tyckande, som projektet ska bidra till att reducera, då blir EBP inte den nya säkra grund för socialt arbete som det är tänkt. Evidensprojektet kommer då inte skapa någon skillnad mot hur det sociala arbetet ser ut idag. Eller så skulle projektet kunna riskera att slösa bort generationer av samlad kompetens genom att det inte ges något utrymme alls för professionell expertis inom EBP. Utbildning blir då bortslösade studieår och socialarbetaren blir en exekutör av fastställda riktlinjer och manualbaserade metoder. För att EBP ska bli fruktsam krävs att man lyckas

finna ett system för den professionella expertisen som varken gör den oreflekterad eller icke närvarande.

Det *tredje* motivet kan man finna hos alla landets socialarbetare. Det borde finnas ett intresse av att veta mer om den egna professionens framtida yrkesfunktion. Särskilt eftersom evidensprojektet ofta beskrivs som ett projekt som initierats av politiker för att sedan implementeras i verksamheter, utan att initialt ha någon förankring på gräsrotsnivå (Bergmark & Lundström 2006, Månsson 2007). Senare studier har dock visat att det finns relativt stort intresse för EBP bland praktiker (Socialstyrelsen 2008). Båda perspektiven kan motivera en diskur analys för att peka på potentiella utvecklingsvägar för den professionella expertisen inom EBP.

1.3 Frågeställning

Vilken funktion bör professionell expertis ha inom EBP i socialt arbete? (*frågeställning ett*)
Vilka tanketraditioner och diskurser kan kopplas till den professionella expertisens funktion? (*frågeställning två*)

1.4 Aktörerna

Den här undersökningen utgår ifrån att debatten kring EBP består av olika aktörer med olika positioner. Tre huvudaktörer har identifierats som står för det huvudsakliga inflytandet på utvecklingen och genomförandet av EBP. *Aktör a*) Den offentliga sektorn *Aktör b*) Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) *Aktör c*) Vetenskapliga aktörer på Universitet och Högskolor.

Aktör a representeras främst av Socialstyrelsen. Socialstyrelsen är en stark påverkanskraft för evidensprojektet genom att de verkar på ett nationellt plan. Inom Socialstyrelsen fanns innan en omorganisering vid årsskiftet 2009-2010 IMS (Institutionen för utveckling av Metoder i Socialt arbete) vilka släppt många böcker och publikationer om EBP och håller i seminarier och utbildningar på området. Socialstyrelsen lyder under Socialdepartementet och Regering. Deras verksamhet riktar in sig mot personal, ansvariga och beslutsfattare inom de områden de verkar, i detta fall är det relevanta området socialtjänsten. Socialstyrelsens verksamhet styrs av Förordning (2009:1243) med instruktion för Socialstyrelsen. Förordningens portalparagraf lyder, ”Socialstyrelsen ska verka för en god hälsa och social

välfärd samt för stödinsatser, omsorg och vård av hög kvalitet på lika villkor för hela befolkningen” (2009:1243). I förordningens tredje paragraf återfinns elva stycken uppgifter som Socialstyrelsen ansvarar för. Den första uppgiften är att verka för att socialtjänsten bedrivs enligt forskning och beprövad erfarenhet. Dessa två komponenter är grundläggande inom EBP, vilket pekar på att det finns viss lagstiftning som anger riktningen för Socialstyrelsens roll inom kunskapsutveckling och EBP. Länsstyrelsen och kommunala verksamma aktörer som till exempel FoU (Forskning och Utveckling) är andra exempel på aktiva aktörer inom offentlig sektor. Statens Offentliga Utredningar är en viktig påverkansfaktor för socialtjänsten där flera utredningar om kunskapsutveckling och EBP på senare tid genomförts.

Aktör b är en arbetsgivar- och medlemsorganisation. SKL är en sammanslutning för Kommuner (290 stycken), Landsting (18 stycken) och Regioner (Skåne och Västra Götaland). Organisationen ska verka på medlemmarnas uppdrag, driva deras intressen och erbjuda dem stöd och service. Detta uppdrag utgår ifrån den lokala och regionala demokratin med uppdraget att ge bättre förutsättningar för lokalt och regionalt självstyre (Internet 1). SKL är en politiskt ledd organisation med 230 förtroendevalda. Politiker i Landstings- och kommunfullmäktige utser ledamöter till kongressen, vilket ger den samma politiska majoritet som kommunerna och landstingen (Internet 2). Eftersom denna uppsats undersöker den professionella expertisen, med andra ord socialarbetarnas framtida roll, är SKL i egenskap av arbetsgivarorganisation en viktig enskild aktör. Att tillgodose socialarbetarnas, inom socialtjänsten, intressen borde kunna ses som ett av SKL huvuduppdrag. I maj 2009 godkände SKL en överenskommelse mellan dem och Regeringen som föreslagits i SOU 2008:18 om en plattform för en evidensbaserad praktik i socialtjänsten. Syftet med plattformen är en långsiktig kunskapsutveckling av socialtjänsten och därmed att ”stärka socialtjänstens möjligheter och förmåga att både skapa och använda kunskap om socialtjänstens resultat, kvalitet och effektivitet” (SOU 2008:18:11). Detta avtal stärker bilden av SKL som en viktig aktör inom utvecklingen av EBP.

Aktör c utgör inte en avgränsad organisation som aktör a och b. Det finns därför ingen tydligt avgränsad målsättning för aktören, inga stadgar eller organisationsprogram. Jag valde ändå att kategorisera dem som en enskild aktör inom evidensdiskursen, främst för att de i relation till de andra aktörerna ofta kan framstå som en enskild aktör. Ibland gör dem det inte och variation och polemik är ofta närvarande inom den akademiska världen. Ifall det finns oenigheter inom ramen för en aktör redovisas detta, det finns inget krav på intern konsensus.

Aktör c är verksam inom institutioner för socialt arbete på landets universitet och högskolor. Att sätta in denna aktör i ett sammanhang för att förstå dess syfte eller mål inom evidensdebatten är problematiskt. Att kort sammanfatta vetenskapens mål ger många och differentierade svar. Ett övergripande syfte för vetenskapen kan väl ändå sägas vara att producera kunskap, nationalencyklopedin beskriver vetenskap som en organiserad kunskap, ”som verksamhet ett systematiskt och metodiskt inhämtande av kunskap inom ett visst område” (Internet 3). Vetenskapen har också traditionellt haft en roll som en kritiskt ifrågasättande röst mot ordningen i det etablerade samhället och den offentliga sektorn.

Initialt var det även meningen att professionella inom socialt arbete skulle utgöra en aktör. Det skulle vara både intressant och viktigt att låta dem bidra med sin version av vad professionell expertis bör vara. Det är ju socialarbetarna som utför det sociala arbetet. Tyvärr är socialarbetarna inte en så viktig aktör för utvecklingen av EBP som teori. Men för att idén ska bli verklighet är dem den tveklöst viktigaste aktören. Hur som helst visade det sig svårt att få tag på skrivet material om professionell expertis från aktiva praktiker. En utvidgad analys av området professionell expertis, med alternativa metoder som intervjuer eller fokusgrupp, för att kartlägga även verksamma praktikers förhållningssätt kan dock vara en tanke för framtiden.

1.6 Etik och livsåskådning

EBP beskrivs ofta som ett projekt som motiveras av etiska argument. Ett argument är att när socialarbetare ingriper i en klients liv får det konsekvenser som är så omfattande och påverkar klienten under lång tid att insatsernas effekter måste vara kartlagda (Socialstyrelsen 2009:16, SOU 2008:18). Utifrån detta perspektiv är det alltså oetiskt att inte ha kunskap om vilken effekt en insats har, ”Att erbjuda insatser, vars effekter är okända, innebär att man experimenterar med människor i utsatta situationer” (Socialstyrelsen 2009:16). Det är just eftersom det sociala arbetet är så viktigt, att det grundläggande kan påverka människors liv i olika riktningar, som man bör veta vilka effekter det ger. Detta perspektiv motiveras ytterligare av det faktum att det finns insatser inom socialt arbete, som när de utvärderats, visat att de till och med gett negativ effekt, jämfört med ingen insats. Exempel på sådana insatser är: *VÅGA* ett drogpreventivt program i Sverige, *Scared straight* är en metod för att minska ungdomskriminalitet i USA och *Rebirthing* en metod för att öka barns tillgivenhet (Jegerby 2008:36-37). Jegerby menar att den hippokratiska eden, ett vägledande etiskt maxim

för bland annat läkare och psykologer, även bör vara vägledande för socialarbetare (2008:45). Maximet lyder: *Framför allt, orsaka inte skada (Primum non nocere)*. Att insatser som orsakar negativ effekt är oetiska är svårt att argumentera mot, men Jegerby pekar även på det oetiska i insatser som saknar effekt, ”sådana insatser är ett verkningsfullt sätt att under överskådlig tid stänga dörren för mer effektiva insatser” (2008:45). Det etiska argumenten är en grundläggande del av EBP, en undersökning av EBP blir därför även en undersökning på etikens område. Att undersöka den professionella expertisens funktion ställer frågor om socialarbetarens roll i socialt arbete ur ett etiskt perspektiv. Är det sociala arbetet utformat så det ger största möjliga vinst för klienterna?

2. Teori

I detta kapitel presenteras uppsatsens teoretiska utgångspunkter, *kritisk samhällsteori* och *Konfliktteori*.

2.2 Kritisk samhällsteori

Kritisk teori eller kritisk samhällsteori växte fram inom det man idag kallar Frankfurtskolan. Frankfurtskolan var en grupp samhällsforskare och filosofer under ledning av Max Horkheimer vid *Institut für Sozialforschung* i Frankfurt am Main. Syftet var att utarbeta ”en teori om förhållandet mellan det samtida kapitalistiska samhällets ekonomi, psykologi och kultur” (Andersen & Kaspersen 2001:125). I det perspektiv på kritisk teori som Alvesson och Deetz 2000 förespråkar möts tre perspektiv; den kritiska traditionen inom kritisk teori, ett postmodernt perspektiv samt ett hermeneutiskt perspektiv (Alvesson & Deetz 2000:7). Syftet är att förena den kritiska teorin, med grund i filosofi och abstrakt teori och en målsättning i att utveckla olika grundläggande sätt att förstå världen på, med en tradition inom kvalitativ forskning där teori ofta tonas ned till fördel för empirin. Teori och empiri har med andra ord historiskt sett inte kombinerats fruktsamt. Författarna vill därmed påpeka att både en grundläggande teoretisk ansats och omsorgsfull empirisk forskning kan dra nytta av varandra (Alvesson & Deetz 2000:8). Teori är inom kritisk teori grundläggande och kan beskrivas som ett sätt att se och tänka om världen. Ingen kommer undan att färgas av ideologi, politik, ekonomi eller kön varför det är viktigt att skapa en medvetenhet snarare än att försöka låsas som ingenting, att redovisa sina egna tankegångar och åsikter istället för att dölja dem eller se dem som oviktiga. Det finns en inbyggd positivismkritik i detta synsätt: ”Som tidigare nämnts tar kritisk teori ställning mot positivismen (idén om objektiv, neutral, sambandssökande forskning i vilken data och hypotesprövning är central)” (Alvesson & Sköldberg 1994). Som tidigare nämnts ska det empiriska arbetet dock inte förkastas, det ger de abstrakta teorier en anknytning till verkligheten, ”En avsikt med denna bok är att visa på vinningen av att göra tolkande studier på grundval av en kritisk samhällsfilosofi, och vad den kritiska teorin kan vinna på en omsorgsfull empirisk forskning” (Alvesson & Deetz 2000:8). Teori och empiri blir i detta perspektiv förbundna med varandra; teoretiska, etiska och politiska faktorer har central betydelse och är ständigt närvarande i behandlingen av data, den ”tolkande” och kvalitativa metoden har en central betydelse för teorin, att erkänna forskningens tolkningsmässiga natur och dess avståndstagande från strikt positivism.

En grundläggande funktion för kritisk teori är att identifiera och ifrågasätta traditionella sätt att förstå världen på och därmed sätta in sociala fenomen i ett nytt sammanhang. Det handlar till exempel om att uppmärksamma former för makt och social dominans, skepsis mot fundamentala lösningar och kunskapsanspråk, att förstå hur språkliga och kulturella konventioner skapar underlag för förståelse av världen och att utforska alternativ till etablerade ordningar (Alvesson & Deetz 2000:12). Annorlunda formulerat skulle man kunna uttrycka den kritiska teorin som ett försök att komma under ytan på traditionella föreställningar och handlingssätt. För att kunna göra detta, kunna visa alternativa synsätt behöver man knyta an till andra och större sammanhang. Man kan inte bevisa alternativet inom ramarna för det konventionella. Här blir teorier för hur vi ser på världen fruktsamma; Marxistiskt influerade teorier, feministiska perspektiv, teorier om makt och sociala institutioner, en postmodernistisk kritik av det moderna projektet, samhällsbaserad konfliktteori, teorier om språk och makt, kritik av upplysningen och det humanistiska subjektet. Listan kan göras lång men har en gemensam nämnare, en medvetenhet om asymmetriska förhållanden och maktrelationer (Alvesson & Deetz 2000:13). Det finns såklart en politisk aspekt av denna medvetenhet, kritisk teori har sitt arv i en marxistisk tradition; de med makt och hög social, kulturell och ekonomisk position har något att tjäna på att sakernas ordning inte ifrågasätts och därmed består. Detta sker på bekostnad av lägre stående grupper med ett asymmetriskt samhälle som resultat.

Kritisk samhällsforskning är alltså inriktad på att mer ifrågasätta än bekräfta det etablerade, mer rubba än fortplanta kulturella traditioner och konventioner, mer blottlägga och demonstrera spänningar i användandet av språket än att bevara ett visst språks dominans, mer uppmuntra till fruktbara meningsskiljaktigheter än att utgå ifrån ytligt samförstånd (Alvesson & Deetz 2000:13).

Jag kommer i denna uppsats sätta in begreppet professionell expertis och aktörerna i ett vidgat perspektiv, aktörer arbetar inte i något vakuum, de går att skapa en vidare förståelse av professionell expertis och EBP än vad som explicit går att läsa i läroböcker och debattartiklar, genom att koppla den till andra diskurser och tanketraditioner. Detta gör att man kan se på den professionella expertisens funktion ur ett vidgat perspektiv, ge den en alternativ tolkning gentemot det dominerande perspektivet. Den kritiska samhällsteorin är för detta ändamål en lämplig teoretisk utgångspunkt.

2.2 Konfliktteori

Konfliktteori uppstod till stor del ur kritik av den funktionalistiska eller strukturfunktionalistiska sociologin på 1950- och 60-talet. Närmare bestämt var det funktionalismen som en *konsensussteori* som ifrågasattes, det vill säga tanken att ”samhället är ett socialt system som består av en rad inbördes sammanhängande delar eller element som befinner sig i jämvikt eller balans” (Andersen & Kaspersen 2001:206). I ett konsensusperspektiv på funktionalism är strukturer och händelser i ett samhälle funktionella för systemet som helhet och ett bevis för att de nödvändiga för bevarandet av systemet. Kritikerna menade att detta legitimerar alla olika delar av ett samhälle eftersom det gjorde nytta för systemet som helhet. Detta leder ”logiskt funktionalisterna till att leta efter till exempel fattigdomens, rasismens eller krigets positiva ‘funktion’ på systemnivå” (Andersen & Kaspersen 2001:206). Konfliktteoretikerna ville utifrån denna utgångspunkt visa på ett annat perspektiv på samhället, dess motsättningar. Sociologen Ralf Dahrendorf beskriver dessa två perspektiv på samhället:

Det finns en lång och betydelsefull tradition som menar att samhällsordningen bottnar i en allmän enighet om värderingar, en consensus omnium eller *volonté générale*, som väger tyngre än alla tänkbara och reella åsikts- och intresseskillnader. Det finns en annan tradition lika lång och betydelsefull, som menar att samhälleliga sammanhang och samhällets ordning bottnar i tvång och hinder, att den beror på att vissa dominerar och andra domineras (Dahrendorf 1972:157)

Dahrendorf menar att inget av perspektiven kan ge en heltäckande förklaring av samhället utan är komplementära. Dahrendorf vill dock lyfta fram det andra perspektivet eftersom det första under 1950-talet fick stor uppmärksamhet i samhällsdebatten. Vissa grupper dominerar samhället vilket leder till tvång och hinder för andra grupper menar Dahrendorf. Detta utgår ifrån ett antagande om samhället och klass där ”den ena klassen i en konflikt försöker försvara rådande förhållanden (status quo), medan den andra söker förändring” (Andersen & Kaspersen 2001:208). Denna utgångspunkt från *två* motsatta grupper i samhället får för mig snarast ses som en historisk utgångspunkt då den kan leda till en statisk bild av samhället. Randall Collins visar istället ett mer individualistiskt perspektiv på motsättningar där konfliktteorin pekar på ”hur individerna försöker handla till sin egen fördel genom att utnyttja de resurser som de förfogar över” (Andersen & Kaspersen 2001:213). Collins vill vetenskapligt studera sociala konflikters manifestation främst inom organisationer och politiken. Ett av sociologen C Wright Mills mål med sin konfliktteori var att ”studera politik och historia – framförallt genom att identifiera beslutsfattarna – på ett sådant sätt att den enskilda människan kan förstå sig själv i historien; vilka krafter som påverkar henne, hinder för eventuell handling osv” (Andersen & Kaspersen 2001:211).

Dessa olika perspektiv på konfliktteori påvisar olika saker den kan bidra med till denna uppsats. Hur de olika aktörerna inom debatten kring EBP utifrån de resurser de förfogar över för fram sin version. Hur aktörerna har olika strukturella utgångslägen som påverkar deras möjlighet att föra ut sin version av EBP. Vad har makt och dominans för betydelse för debatten. Utifrån Mills kan man fråga sig vilka krafter som påverkar den enskilda socialarbetaren och dess framtida yrkesroll. Den övergripande funktionen för konfliktteori är dock att bidra med ett konfliktperspektiv till debatten kring EBP. Debatten kring EBP har varit kantad av motsättningar och polemik. I detta sammanhang blir det fruktsamt att lyfta fram konfliktteorin, det förefaller bättre att applicera på debatten kring EBP än vad ett konsensusorienterat perspektiv gör. Konfliktteori ger denna polemik en teoretisk ram, vilket Andersen & Kaspersens pekar på i deras definition av konfliktteori, ”en kamp om resurser, prestige och makt och att några vinner medan andra förlorar i denna kamp” (2001:214). Konfliktteorin är en fruktsam teori för diskursanalysen av debatten kring EBP; den synliggör de motsättningar och polemik som debatten består av och den synliggör samhället som bestående av olika aktörer med olika positioner, de asymmetriska förhållandena i samhället.

3. Metod

3.1 Design och teoretisk koppling

Här redovisas undersökningens metod samt hur relationen mellan metod och teori ser ut utifrån uppsatsens forskningsintresse. Undersökningen har en kvalitativ ansats vilket syftar till att skapa en förståelse för enskilda fenomen i ett sammanhang. Övergripande metod för undersökningen är kritisk diskursanalys (Alvesson & Skoldberg 1994, Bergström & Boréus 2005). Begreppet professionell expertis undersöks utifrån litteratur från den svenska debatten kring EBP mellan åren 2005 och 2010. Den kritiska diskursanalysen är av abstrakt och teoretisk karaktär och säger mer om *vad* man bör söka efter i empirin än *hur* man ska göra det. Därför används även två metoder av mer konkret och hantverksmässig karaktär: för frågeställning ett Constant Comparative Method (Glaser & Strauss 1967) och för frågeställning två Idealtypsanalys (Weber 1977).

Undersökningens första frågeställning (*Vilken funktion bör professionell expertis ha inom EBP i socialt arbete?*); Constant Comparative Method (CCM) används för att koda och kategorisera det empiriska materialet. Genom att koda och kategorisera materialet är syftet att blottlägga den professionella expertisens funktion inom EBP. Denna kategorisering svarar mot forskningsintresset att skapa en översikt över den professionella expertisens funktion inom EBP, det vill säga de mer innehållsmässiga delarna av diskursen. Den kritiska diskursanalysen, synliggör aktörerna inom debatten. Fokus flyttas från textens innehåll till aktörerna och deras inbördes relationer och identiteter. Inom kritisk diskursanalys består en diskurs av tre dimensioner: textens innehåll, hur den skapar relationer mellan olika aktörer och hur detta ger aktörerna en identitet inom diskursen. Detta knyter an till den teoretiska utgångspunkten i *konfliktteori*; samhället består av olika aktörer med olika positionella utgångspunkter vilket skapar inbördes spänningar och motsättningar. Det är ett fruktsamt perspektiv på den polemiska debatten kring EBP. Den *kritiska samhällsteoris* fokus på asymmetriska förhållanden i samhället och ifrågasättande av det konventionella synliggör och problematiserar aktörernas olika positioner eller förutsättningar inom debatten.

Uppsatsens andra frågeställning (*Vilka tanketraditioner och diskurser kan kopplas till den professionella expertisens funktion?*); Idealtypsanalysen används för att konstruera idealtyper, förenklade bilder av socialarbetare verksamma inom EBP. De förenklade bilderna möjliggör att koppla den professionella expertisens funktioner till andra diskurser och tanketraditioner och därmed se den i ett större samhälleligt perspektiv. Den kritiska diskursanalysen pekar på

den vidgade förståelsen av sociala fenomen och dess koppling till andra diskurser och tanketraditioner. Detta görs genom att diskursen kan förstås som social praktik vilket närmare beskrivs nedan. Den *kritiska samhällsteorin* är den teoretiska utgångspunkten för den vidgade förståelsen. Den kritiska samhällsteorin lyfter upp nyttan av att se sociala fenomen i ett vidgat sammanhang, ur en ny synvinkel. Även här synliggörs asymmetriska förhållanden. Det finns ett gemensamt perspektiv på makt som knyter samman kritisk samhällsteori, konfliktteori och kritisk diskurspanalys, underordnade grupper får liten möjlighet att föra fram sin version av verkligheten. Att med hjälp av teorier se saker ur nya perspektiv kan vara en sådan möjlighet.

3.2 Analys

Diskursanalys

Begreppet diskursanalys har många olika innebörder och praktiska inriktningar (Bergström & Boréus 2005, Alvesson & Sköldberg 1994). En inriktning som knyter an till den kritiska samhällsteorin och konfliktteori är den *kritiska diskursanalysen* eller Critical Discourse Analysis (CDA), ”Om några samhällsteoretiska traditioner särskilt bör framhållas som inspirerat den kritiska diskursanalysen är det Frankfurtskolan och dess kritiska teori” (Bergström & Boréus 2005:321). Diskursanalys definieras traditionellt som en undersökning av samhällsfenomen med språket i fokus (Bergström & Boréus 2005:305). Kritisk diskursanalys vidgar analysen från språkets område och undersöker även objektets relation till andra diskurser och andra icke-diskursiva områden, med målsättningen att sätta in sociala fenomen i ett vidgat sammanhang (Alvesson & Deetz 2000). Kritisk diskursanalys kan därför beskrivas som en vidgad diskursanalys där det övergripande syftet beskrivs som ”att undersöka hur relationer ser ut mellan diskurser och sociala strukturer” (Bergström & Boréus 2005:322). Kritiska diskursanalys utgår ifrån ett tredimensionellt diskursbegrepp.

När diskurs enbart blir text är utgångspunkten starkt lingvistisk, som när olika texters grammatiska struktur jämförs. **Diskursiv praktik** är hur texter produceras och distribueras samt hur konsumtionen av text ser ut. Diskurs som **social praktik** är en avsevärd vidgning av diskursbegreppet. Den sociala praktiken betyder dels att relationerna mellan text och diskursiv praktik relateras till något yttre och bredare, exempelvis andra diskursiva praktiker, dels icke diskursiva områden som olika ekonomiska betingelsen (Bergström & Boréus 2005:308).

I den tredje dimensionen, diskurs som social praktik, analyseras texten utifrån andra diskurser och även icke-diskursiva områden. Man bör fråga sig vilka andra diskurser och icke-diskursiva områden som kan påverka det område man undersöker. Det kan till exempel vara

juridiska diskurser, ideologiska diskurser eller professionsdiskurser. Bergström och Boréus talar om en matris av diskurser som kan påverka det fenomen man undersöker (2005:325). Icke-diskursiva områden som påverkar kan vara maktstrukturer, ekonomiska strukturer eller strukturer i offentlig förvaltning och näringsliv. I ett exempel om elevers och föräldrars inflytande i Österrikiska skolor, visas hur analysen kan vidgas när diskurser i österrikiska samhället, i detta fall hierarkiska och odemokratiska, kopplas till elevernas inflytande (Bergström & Boréus 2005:325). På detta sätt kan man i större utsträckning ringa in vad som sätter gränser för vad som sägs och hur olika betydelser bestäms inom diskursen. För att svara på undersökningens andra frågeställning blir den *sociala praktiken* den viktigaste dimensionen i diskuranalysen, då den sätter in aktörernas förhållningssätt till den professionella expertisen i ett sammanhang. Den sociala praktikens dimension pekar på att en text ”måste relateras till andra diskurser och för diskuranalysen blir det nödvändigt att säga något om hur dessa diskurordningar är konstruerade” (Bergström & Boréus 2005:324). De lingvistiska aspekterna av diskuranalysen får i min analys inte en framträdande roll.

Den kritiska diskursanalysen är fruktbar för att undersöka debatter och peka på spänningar och motsättningar i den granskade diskursen (Bergström & Boréus 2005). Den kan då peka på andra dimensioner av texten än det skrivna ordet, den pekar på textens ”liv”, hur den påverkar textens adressat eller samhället i stort. Detta perspektiv kan ytterligare förtydligas genom de tre funktioner som diskursen ges inom kritisk diskursanalys.

För det första en ideationell funktion, dvs. en diskurs har en innehållsmässig dimension. För det andra har diskurser en relationell funktion eftersom olika relationer etableras mellan olika grupper (eller subjektspositioner) som lärare och studenter. För det tredje konstrueras i diskurser olika identiteter (Bergström & Boréus 2005:322).

De två senare funktionerna blir i denna diskursanalys de viktiga; de synliggör aktörerna. Texterna, etablerar relationer mellan aktörerna, vilket i sin tur gör att aktörerna skapar identiteter. Detta är enligt de teoretiska utgångspunkterna viktiga dimensioner för att förstå diskursen kring begreppet professionell expertis. Inga aktörer arbetar i ett vakuum. För att få en grundläggande förståelse av de innehållsmässiga delarna måste man synliggöra detta perspektiv; vad aktörernas positioner, inbördes relationer, identiteter har för betydelse för deras förhållningssätt till vad professionell expertis inom EBP bör vara. Genom att blottlägga både de innehållsmässiga delarna och de som synliggör aktörerna skapas en vidgad förståelse av diskursen professionell expertis: De innehållsmässiga delarna av diskursen kan förstås utifrån sitt sammanhang.

Constant Comparative Method

Constant Comparative Method (CCM) (Glaser & Strauss 1967) är en metod som bygger på att företa upprepade jämförelser av olika dataelement för att kategorisera ett empiriskt material. Ett dataelement är en avgränsad del av en text, till exempel ett avsnitt, ett stycke eller några meningar. Dataelement identifieras utifrån uppsatsens frågeställning och teoretiska utgångspunkter. Relevanta dataelement i denna diskuranalys är de som beskriver en funktion hos professionell expertis. Genom denna process väljs de relevanta delarna av texterna ut för vidare analys (Glaser & Strauss 1967:53). Processen fortsätter genom att dataelementen ordnas i olika kategorier. Kategorierna ska vara empiriskt grundade, det är med andra ord viktigt att forskaren har ett öppet förhållande till texten, utan förutfattade meningar om vilka kategorier som ska konstrueras. Alvesson och Deetz påpekar vikten av att öppet redovisa sina egna tankegångar, vilket annars riskerar att resultera i vad de kallar en naiv empirism (2000:11). Det är med andra ord viktigt att ha ett öppet förhållande till empirin men att också synliggöra forskarens person. Om en annan forskare kodar samma material kan helt andra kategorier uppstå. Det första dataelementet som svarar på uppsatsens frågeställning ordnas i en kategori. När nästa fenomen identifieras jämförs det med det första fenomenet för att klargöra ifall det handlar om samma, liknande eller ett annat drag hos fenomenet (Glaser & Strauss 1967:59). Beroende på svaret ordnas fenomenet i en egen kategori eller skapas det en ny. Denna process fortsätter genom en ständig jämförelse av dataelementen. När nya ”textavsnitt bedöms i relation till de kategorier som redan skapats, kan kategoriernas innehåll revideras, gränserna mellan kategorierna förskjutas eller ändras, enskilda kategorier splittras upp i flera nya, och flera etablerade kategorier slås samman till en ny” (Grönmo 2004:250).

Idealtypsanalys

Idealtypsbegreppet utvecklades av Max Weber. Weber ville med idealtypen lösa problemet med vetenskapens värderelation och dess värdeneutralitet (Andersen & Kaspersen 2001:73). Idealtypen utgår ifrån ett nominalistiskt perspektiv, det vill säga att begrepp alltid är konstruerade av det mänskliga förnuftet och inte motsvaras av något i verkligheten. En idealtyp belyser därför enbart ett perspektiv på verkligheten, eller en konstruerad bild av verkligheten. Weber avvisade tanken på att man kunde fånga verkligheten som den objektivt ”är”. Idealtypsanalysen går ut på att ”ensidigt betona ett eller ett par synsätt och genom att lägga samman en mängd spridda och inte klart avgränsade fenomen” (Weber

1977:139). De ensidigt betonade synsättet gör att en bild av verklighetens skapas. Begrepp och teorier kan därför inte ses som kunskap om verkligheten utan enbart som ett hjälpmedel eller verktyg för att förstå världen (Weber 1977). Nyttan i detta är enligt Weber att man får ”kunskaper om konkreta kulturella fenomenens sammanhang och vilken kulturell betydelse de har” (Weber 1977:140). Enligt detta konstruktionistiska synsätt har idealtypen en viktig betydelse om den används som jämförelse med verkligheten, men det är enligt Weber direkt farliga om man tror att de är empiriskt giltiga (Weber 1977). I denna uppsats konstruerar jag idealtyper av socialarbetare verksamma inom EBP. Socialarbetarna bör alltså förstås som konstruerade bilder, inte som empiriskt belagda socialarbetare som finns ”i verkligheten”. De kan istället utgöra ett hjälpmedel för att skapa olika perspektiv på socialarbetare verksamma inom EBP.

3.3 Materialinsamling diskursanalys

Mitt perspektiv i den här uppsatsen är att det finns olika aktörer med olika intressen i utvecklingen och genomförandet av EBP. För att genomföra en diskursanalys utifrån detta perspektiv behöver jag material från samtliga aktörer. Det är den grundläggande förutsättningen när jag söker efter empiriskt material. Det empiriska materialet består av olika typer av litteratur från debatten kring EBP. Metoden för att samla in material hämtar jag från Forsberg och Wrengström bok *Att göra en systematisk litteraturstudie* (2008). Enligt Forsberg och Wrengström kan man dela upp urvalsprocessen vid en litteratursökning i sex steg.

Steg 1. Första steget är att definiera sökord. De relevanta sökorden jag valt är *evidensbaserad praktik, professionell expertis* och *Professionell erfarenhet*.

Steg 2. Nästa steg är att bestämma kriterium för texterna. I enlighet med uppsatsens avgränsningar undersöker jag professionell expertis inom socialt arbete (*Kriterium 1*) i en svensk kontext (*Kriterium 2*). Jag vill göra en aktuell kunskapsöversikt, visa på läget ”just nu” varför texterna inte får vara äldre än från år 2005 (*Kriterium 3*). Vidare ska litteraturen behandla en allmän form av EBP i socialt arbete, alltså inte vara avgränsade till ett specifikt område av socialt arbete, till exempel äldreomsorg eller funktionshinder (*Kriterium 4*). Denna avgränsning syftar till uppsatsens jämförbarhet.

Steg 3. Nästa steg är att utföra sökningar. Jag använder den metod som Forsberg och Wrengström kallar *fritextsökning* (2008:86). Första steget i en fritextsökning är att välja sökmotorer. Valet av sökmotorer utgår helt ifrån uppsatsens aktörer, för att kartlägga deras

syn behöver jag material från samtliga aktörer. *Aktör a:* Socialstyrelsen har en funktion för sökning av publikationer på deras hemsida på Internet (Internet 4). För material från regering och departement finns en funktion för sökning av publikationer på regeringskansliets hemsida på Internet (Internet 5). Där kan man söka offentliga publikationer, till exempel Propositioner, Kommittédirektiv, Departementsserien och Statens offentliga utredningar (SOU). Dessa två sökningar omfattar de flesta publikationer som utgivits av aktör a. *Aktör b:* Även på Sveriges Kommuner och Landstings hemsida på Internet finns en sökfunktion för publikationer (Internet 6). *Aktör c:* Material från aktör c söker jag via SwePub som är ett nätverk med publikationer från över 30 svenska lärosäten (Internet 7). *Material från samtliga aktörer:* För att komplettera dessa sökningar väljer jag att söka material i tidskrifterna Socionomen och Socialvetenskaplig tidskrift. Socionomen söks igenom med hjälp av vad Forsberg och Wrengströms metod, manuell sökning (2008). Material från Socialvetenskaplig tidskrift söks via deras hemsida på Internet (Internet 8). Detta väljer jag av tre anledningar. För det första för att stor del av debatten kring den evidensbaserade praktiken har bedrivits i dessa två tidningar. Vidare tror jag att man kan komma åt åsikter om professionell expertis och EBP från dessa källor eftersom texterna ofta har karaktären av debattinlägg eller i alla fall ofta författas i någon slags polemik. Slutligen tror jag att jag här skulle kunna hitta material från samtliga aktörer, möjligtvis inte så mycket från aktör B, och det blir därför en fruktsam källa till material.

Sammanfattningsvis består sökningarna av material till textanalysen av sex olika sökkällor. Dessa benämns i fortsättningen *Databas 1-5* och *Manuell sökning 1*. Databas 1: Socialstyrelsens hemsida (Internet 9). Databas 2: Regeringskansliets hemsida (Internet 10). Databas 3: Sveriges Kommuner och Landstings hemsida (Internet 11). Databas 4: SwePub (Internet 12). Databas 5: Socialvetenskaplig tidskrifts hemsida (Internet 13). Manuell sökning 1: Tidskriften Socionomen

Först redovisas databassökningarna som genomfördes 22 mars 2010.

Tabell 1 Redovisning av databassökningar 1-5

Sökord	<i>Databas 1</i>	<i>Databas 2</i>	<i>Databas 3</i>	<i>Databas 4</i>	<i>Databas 5</i>
Evidensbaserad praktik	1	102	2	11	1
Professionell expertis	0	5	0	0	0
Professionell erfarenhet	0	61	2	9	0

Nu över till genomförandet av den manuella sökningen av artiklar ur tidskriften *Socionomen*. Jag valde att systematiskt gå igenom innehållsförteckningarna ur *Socionomen* från år 2005 fram till senaste numret, nummer två 2010. Utifrån sökorden *Evidensbaserad praktik*, *professionell expertis* och *Professionell erfarenhet* gjordes ett urval av artiklar. Här valde jag dock att förhålla mig lite friare i urvalet än vid databassökningarna och tog även med vissa andra artiklar som verkade relevanta för studien, till exempel en med titeln *Mer beprövad erfarenhet för klienters och brukares bästa* och *Dagens socionom måste vara insatt i både forskning och utvärdering*, medan andra direkt valdes bort. Totalt gav den manuella sökningen 25 träffar.

Steg 4. Nästa steg i processen är att söka efter ej publicerade artiklar. Under arbetets gång kom jag via referenslistor och Internet i kontakt med olika artiklar som verkade lämpliga för litteraturstudien och som inte fanns publicerade på de databaser jag genomsoekte. Därför tillkommer 6 artiklar under denna rubrik (FOU 2009, Lundell 2007, Länsstyrelsen 2009, Månsson 2007, Ronnby, Rosen 2006).

Steg 5. Detta steg går ut på att undersöka ifall den litteratur som de fyra första stegen givit uppfyller de kriterier som ställts upp, det vill säga granska hurvida artiklarna är relevanta för uppsatsen. En litteraturreferens anger att texten uppfyllt samtliga kriterium. En utförlig genomgång av vilka kriterium som inte uppfylldes i övriga fall finns att tillgå i Bilaga 1.

Tabell 2 Redovisning av vilken litteratur som uppfyller kriterium 1-4

	Evidensbaserad praktik	Professionell expertis	Professionell erfarenhet
Databas 1	SOU 2008:18	-	-
Databas 2	Socialstyrelsen 2008 Socialstyrelsen 2009 Jegerby 2008 Socialstyrelsen 2010	Socialstyrelsen 2010	-
Databas 3	Oscarsson 2009 Sveriges Kommuner och Landsting 2008	-	-
Databas 4	Bergmark & Lundström 2006 Bergmark & Lundström 2007b Hydén 2008	-	-
Databas 5	-	-	-
Manuell sökning 1	Bergmark & Lundström 2008, Bergmark & Lundström 2007, Jegerby & Tengvald 2005, Martinell Barfoed 2006, Oscarsson 2006, Tengvald 2006		

Steg 6. Sista steget i urvalsprocessen är att göra en kvalitetsvärdering, det vill säga uppskatta den vetenskapliga textens kvalitet. Inom till exempel kvantitativa studier rangordnar man studiernas kvalitet utifrån dess design. Eftersom min undersökning inte enbart omfattar vetenskapliga artiklar utgår detta steg.

Sammanfattning av litteratursökningen: Sammanlagt resulterade databassökningar 1-4 och manuell sökning 1 och 2 i 22 träffar. Åtta träffar kom från aktör a. Två träffar kom från aktör b. Elva träffar från aktör c. Se Bilaga 2 för komplett lista över vilken litteratur som litteraturstudien omfattar.

3.4 Materialinsamling tidigare forskning

För att insamla tidigare forskning använder jag mig av sökmotorerna Libris (Internet 14), SwePub (Internet 15), Uppsatser.se (Internet 16) samt Sage journals online (Internet 17). Detta gjordes utan någon systematisk metod. Jag sökte på fraser som *evidensbaserad praktik*, *professionell expertis*, *professionell erfarenhet* och *EBP*. För att söka material till tidigare forskning använde jag inte en lika systematisk metod som vid insamlingen till litteraturstudien, eftersom jag inte såg det motiverat. Istället gjorde jag ett urval av de texter jag ansåg mest relevanta efter att läst igenom abstracts eller innehållsbeskrivningar för de träffar sökningarna gav. Jag läste sedan igenom texter som jag verkade relevanta.

3.5 Validitet och reliabilitet

Validitet i brukar beskrivas som hur väl undersökningen mäter det man vill mäta. Den interna validiteten brukar beskrivas som hur trovärdigt undersökningens resultat stämmer överens med verkligheten. Utifrån den har uppsatsens teoretiska utgångspunkt i kritisk samhällsteori finns det inte bara *en* objektiv verklighet. Verkligheten kan istället ses på *olika* sätt beroende på till exempel personlig bakgrund och personliga åsikter. Det ger olika perspektiv på verkligheten. Kritisk samhällsteori synliggör forskarens egen person i forskningsprocessen. Merriam (1994) tar upp intern validitet utifrån detta perspektiv och menar istället att en undersöknings resultat måste förstås utifrån forskarens egen förståelse av världen. Forskaren måste därför skapa en mening och ett sammanhang för resultaten. Ett sammanhang kan skapas genom att synliggöra tankegångarna i resultatredovisningen genom en tydlighet i kopplingen mellan analys och empiriskt material, analysen måste synas helt enkelt (Merriam

1994). Ett annat sätt att stärka den interna validiteten är att noggrant redovisa undersökningens metod samt att den genomförs systematiskt.

Reliabilitet brukar beskrivas som pålitlighet, att en annan forskare ska kunna genomföra samma undersökning och komma fram till samma slutsatser. På grund av den subjektiva syn på verkligheten som jag ovan redovisade är detta problematiskt. Den perspektivrikedom och föränderlighet detta ger på världen gör att det är svårt att genomföra samma undersökning vid ett annat tillfälle och komma fram till samma resultat (Merriam 1994:180). Variablerna för undersökningen är i detta sammanhang sällan konstanta, själva förutsättningarna för undersökningen förändras över tid vilket försvårar reliabiliteten. Istället handlar det om möjligheterna för forskare att genomföra en liknande undersökning men utan kravet på samma slutsatser. Reliabiliteten ska i detta sammanhang förstås som vilken nytta andra forskare kan ha undersökningen i framtida undersökningar: ”Forskarna ska alltså beskriva sina metoder så pass detaljerat att andra forskare kan använda en rapport som ett slag manual utifrån vilken man upprepar och replikerar studien” (Merriam 1994:183).

Även generaliserbarhet är problematisk utan en syn på verkligheten som regelbunden och oberoende av subjektiva förhållanden. Generaliserbarhet är i hur stor utsträckning resultat kan användas i sammanhang utanför den specifika undersökningen (Merriam 1994). Man kan öka användbarheten i andra sammanhang genom att noga beskriva kontexten som undersökningen gjorts i. Resultatet av en subjektiv världsbild blir istället att läsaren får bedöma hur pass användbar undersökningen är i andra sammanhang (Merriam 1994).

För att uppnå hög validitet, reliabilitet och generaliserbarhet har jag eftersträvat att skapa ett sammanhang att förstå resultaten utifrån: en öppen redovisning av tankegångar i resultatredovisning, en noggrann beskrivning av metoden samt ett systematiskt genomförande.

4. Tidigare forskning

Här presenterar jag tidigare forskning som är relevant för denna uppsats. Fokus ligger på undersökningar av EBP med ett externt perspektiv, som till exempel kunskapsöversikter eller litteraturstudier. Undersökningar som har som syfte att sammanfatta eller karaktärisera EBP, det vill säga försöka se på EBP ”utifrån” och översiktligt. Detta perspektiv på tidigare forskning knyter bäst an till denna uppsats.

Något som kanske inte kan definieras som tidigare forskning eftersom det inte handlar om socialt arbete, men som är intressant för den här uppsatsen, är att se på begreppet *beprövad erfarenhet* inom hälso- och sjukvården. Begreppet kan ungefär likställas med professionell expertis, och ibland används termen även inom socialt arbete (Tengvald 2006, Oscarsson 2009). Det som är intressant, och knyter an till denna uppsats syfte, är problematiken att definiera begreppet. Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) beskriver det såhär.

Det olyckliga med begreppet "beprövad erfarenhet" är att det saknar en bra definition. Alla tycks lägga olika innebörd i uttrycket, och det blir oklart vad man egentligen menar. Inte heller lagen ger någon beskrivning eller ens fingervisning om hur det tänjbara begreppet ska uppfattas. (Internet 18).

Även inom begreppet beprövad erfarenhet verkar det finnas olika åsikter om dess innebörd.

Är begreppen så komplexa att de är svåra att ringa in?

4.1 Evidensbaserad praktik

I *Research on Social Work Practice* undersöker Jane F. Gilgun EBP. Gilgun presenterar i resultatet vad hon beskriver som fyra hörnstenar i EBP.

(1) research and theory; (2) practice wisdom, or what we and other professionals have learned from our clients, which also includes professional values; (3) the person of the practitioner, or our personal assumptions, values, biases, and world views; and (4) what clients bring to practice situations. (Gilgun 2005:52)

Om vi knyter an till det svenska begreppet professionell expertis kan vi se att Gilgun delat upp detta begrepp i två delar, en praktisk sida som utgår ifrån professionella värderingar och lärdomar från klienter samt en personlig sida som utgår från personens världsuppfattning och värderingar. Socialarbetarens personlighet och värderingar påverkar arbetet i hög grad, men stort inflytande har även arbetskultur, vilket Gilguns uppdelning synliggör. Vidare återfinns även bästa tillgängliga evidens, hörnsten ett, samt brukares önskemål och erfarenheter, hörnsten fyra i Gilguns modell. Grinell och Unrau identifierar tre olika frågor som ligger till grund för ett evidensbaserat arbetssätt.

How do our clients know that we can help them?
How does our profession know that we have helped our clients?
How do the funding bodies that fund the social service programs (that employ us) know how effectively their dollars are being spend? (Grinell & Unrau 2008:7)

Dessa frågor pekar på bakomliggande argument till varför man bör arbeta evidensbaserat. Det synliggör vilka intressenter det finns som motiverar EBP. Fråga ett pekar på brukarinflytande. Det pekar även på den etiska aspekten av att kunna redovisa effekter av socialt arbete och det oetiska i att jobba i ”blindo”. Den andra frågan ringar in professionella aspekter, som till exempel professionell identitet. Den sista frågan visar på en aspekt av mätbarhet och en skyldighet att kunna redogöra för hur skattepengar används. Det gemensamma för de olika frågorna är vad en ökad mätbarhet kan bidra med för de olika intressenterna. I SOU 2008:18 pekar på detta behov av kunskap om sociala insatsers resultat.

För klienten/brukaren är det viktigt att känna till vad som fungerar bra och vad som krävs inför planeringen av insatser. För yrkesverksamma är kunskapen nödvändig för att de ska kunna bedriva och utveckla arbetet. Den behövs också för att huvudmän och verksamhetsansvariga ska kunna följa upp verksamheten och besluta om förändringar och hur resurser ska användas. (SOU 2008:18:15)

Albert och Yeager menar i boken *Foundations of evidence-based social work practice* att EBP har två komponenter, “One component is basing practice decisions in empirically based evidence as to the interventions or intervention strategies that are likely to produce the desired outcome” och “The second aspect is to evaluate the implementation of these interventions to ensure that they are being implemented as intended and that the intended outcome is achieved, with no unintended negative consequences” (Albert & Yeager 2006:13).

Dessa komponenter pekar på aspekten av mätbarhet inom EBP. För det första måste man ha empiriska stöd utifrån vad man har för intention med det sociala arbetet. Det sociala arbetet ska utgå ifrån det som hypotetiskt ger ”bäst” resultat. Det går inte att veta något om framtiden eller det enskilda fallet men en insats som genomsnittligen gett bäst resultat tidigare, anses öka möjligheten till att ett enskilt framtida fall ska få bäst resultat. För det andra måste man då utvärdera eller mäta de enskilda fallen, och därmed integrera den genomsnittliga och den enskilda nivån. Fick det enskilda fallet den effekt som genomsnittet, det vill säga det empiriska stödet, pekade på? Albert och Yeagers två komponenter synliggör dessa två nivåer i EBP, det genomsnittliga och det enskilda. Nivåerna är ständigt närvarande inom EBP och pekar vad jag tycker på kärnan i den utmaning som EBP står inför. Om nivåerna lyckas integreras väl så utgör det EBP styrka.

I ett examensarbete i socialt arbete från Örebro Universitet genomförs en litteraturstudie på ämnet EBP, med syftet att beskriva de mest centrala frågorna kring EBP i litteraturen. Det

empiriska materialet samlas in via sökningar i British Journal Of Social Work och databasen Libris. I resultatet urskiljs tre olika ansatser inom debatten kring EBP.

Den ena riktningen förespråkar produktion av evidens i form av effektstudier med experimentell design. Den bästa tillgängliga evidensen skall sedan tillämpas, annat vore oetiskt med hänsyn till klienten. Den andra riktningen förespråkar en bredare arsenal av metoder för evidensproduktion. Här uttrycks en viss oro för att en allt för stark fokusering på effektstudier, kan störa förståelsen för kontexter och processer i det sociala arbetet. Evidensens överförbarhet till praktiken tas inte heller för given. Den bästa tillgängliga evidensen bör enligt denna riktning konsulteras i beslut. En tredje riktning utgörs av EBP-kritikerna. Dessa hänvisar till att det sociala arbetets kärna ofrånkomligt utgörs av en stor grad av osäkerhet, förvirring och tvivel, och så måste det vara. (Astrup, Gynther, Nowén 2006:abstract)

Denna uppsats är relevant eftersom den likt mig undersöker debatten kring EBP och försöker att systematisera den. Därför kan kunskapen knytas an till mina resultat. En viktig skillnad som måste vägas in är dock att denna uppsats görs utifrån en internationell kontext. Pedro Morago gör i *Evidence-based practice: from medicine to social work* (2006) en översikt av den kritik som uppstått mot EBP. Morago särskiljer tre olika perspektiv i kritiken. Kritiken har dels varit *organisatoriska*, där huvudkritiken består i att det inte finns tillräckligt med resurser för att implementera och arbeta evidensbaserat. Kritiken inom detta perspektiv riktade även mot att det inte finns tillräckligt med kompetens bland socialarbetarna för att arbeta evidensbaserat. Vidare finns *professionell* kritik som till grunden handlar om en rädsla för avprofessionisering av det sociala arbetet. Kritiken kretsar till stor del kring människosyn, där EBP kritiserats för en människosyn som för mycket inspirerats av tankar som kopplas till Managementrörelsen. Slutligen har kritiken även varit *kunskapsteoretisk*, som menar att EBP har en för stor tilltro till att socialt arbete går att mäta och därmed för mycket vilar på en positivistisk kunskapssyn (Morago 2006:461-477).

4.2 Diskursanalys

I detta avsnitt presenteras diskursanalyser som gjorts på närliggande områden inom socialt arbete. I ett examensarbete i socialt arbete genomför Jessica Sjögren en diskursanalys av forskningsanvändning i socialt arbete (2003). Det empiriska materialet för diskursanalysen utgörs av rapporter från Socialstyrelsen samt artiklar ur tidskriften *Socionomen* kring ämnet kunskapsutveckling och forskningsanvändning i socialt arbete. Ett resultat i uppsatsens är att samtliga aktörer inom debatten menar att forskningsanvändning behöver utökas och förbättras inom socialt arbete (Sjögren 2006:50). Det finns dock skillnader för hur de olika aktörerna beskriver det sociala arbetets karaktär vilket får konsekvenser för hur man ser på kopplingen mellan forskning och praktik. Socialarbetaren står i beroendeställning till staten eftersom den både utgör beställare och legitimerare av sociala insatser. Detta försvårar en fristående

forskningsanvändning i det sociala arbetets praktik (Sjögren 2006:51). Sjögren pekar avslutningsvis på att det finns brist på forskningstradition inom det sociala arbetet (2006).

I ett examensarbete i Sociologi undersöker Hast och Masser diskursen kring hur socialt arbete definieras (2008). Det empiriska materialet samlas in via intervjuer med studenter på socionomprogrammet. Detta knyter an till min uppsats dels genom att de i likhet med mig använder kritisk diskuranalys som metod och dels genom att de undersöker en diskurs som undersöker åsikter om det sociala arbetets karaktär. Deras resultat består i att de finner två diskurser kring hur socialt arbete definieras, dels som ett ”kall” som går ut på att hjälpa människor och dels som en profession vars status bygger på den formella utbildningen i socionomprogrammet (Hast & Masser 2008:20).

5. Diskursanalys

Diskursanalysen är uppdelad i två delar utifrån uppsatsens två frågeställningar. Första analysen svarar på frågeställningen, *Vilken funktion bör Professionell expertis ha inom EBP i socialt arbete?* I den andra analysen där idealtyper av socialarbetare konstrueras besvaras frågan, *Vilka tanketraditioner och diskurser kan kopplas till den professionella expertisens funktion?*

5.1 Den professionella expertisens funktion

Denna analys resulterade i fem kategorier. De fem funktionerna har jag valt att kalla *anpassning, vetenskap, systematisering, den goda relationen* och *funktion saknas*. I enlighet med denna uppsats avgränsningar och frågeställningar kan kategorierna definieras utifrån tre gemensamma egenskaper. Dessa grundförutsättningar för undersökningen beskrivs närmare i uppsatsens Inledning. För det *första* handlar det om aktörernas åsikter, alltså deras förhållningssätt till vilken funktion professionell expertis bör ha i socialt arbete. Detta kapitel beskriver alltså inte vilken funktion professionell expertis idag har inom EBP. För det *andra* så är dessa förhållningssätt projektioner mot framtiden, mot en önskad version av EBP. Detta beror på att evidensprojektet är ett pågående och ofärdigt projekt, under utveckling och implementering. För det *tredje* bör professionell expertis förstås som kompetens som är specifik för socialarbetaren. Denna expertis eller kompetens kan med andra ord inte ersättas av vem som helst, i termer av en arbetsför människa. Den bör istället förstås som något specifikt, en expertis, som socialarbetarens kan bidra med till en evidensbaserad praktik. Det är inom ramen för begreppet professionell expertis denna specifika kompetens ska få utrymme, för att sedan inom EBP integreras med vetenskap, brukarens erfarenheter och situationen. I denna diskursanalys redovisas genom de fem kategorierna vad denna kompetens eller professionella expertis kan tänkas bestå i.

Anpassning

I denna kategori har aktörerna ett förhållningssätt, där professionell expertis bör vara att anpassa och tillämpa extern kunskap till ett specifikt fall med en klient. Kategorin domineras av aktör a och b, men till viss del återfinns även perspektivet hos aktör c. Kodord som i

enlighet med analysmetoden Constant Comparative Method användes var tillämpa, anpassa, realisera, kunskapsutveckling.

Denna funktion bör förstås mot bakgrund av det behov av kunskapsutveckling av socialt arbete som haft en framträdande roll i debatten. Debatten om kunskapsutveckling har till stor del handlat om behovet av att integrera extern kunskap till det sociala arbetet. Med extern menas i detta sammanhang, kunskap som inte utgår ifrån den enskilda socialarbetaren. Detta har till stor del varit kritiken, beslut inom socialt arbete tas med grund i den enskilda socialarbetarens eget tyckande i allt för stor utsträckning. Det sociala arbetet har hittills bedrivits på ”känn” av enskilda socialarbetare, möjligtvis påverkade av arbetskulturen på arbetsplatsen. Detta perspektiv var en grundförutsättning i direktiven (Dir. 2007:91) för den statliga utredning som resulterade i SOU 2008:18, ”Det är otillfredsställande att det sociala arbetet i så begränsad utsträckning bygger på kunskap om effekten av olika insatser, arbetssätt och metoder och i allt för hög utsträckning vilar på tradition och icke vetenskapligt förankrade uppfattningar” (Dir. 2007:91:4). I själva utredningen är man inne på samma linje.

Kunskapsbasen för insatserna inom socialtjänsten är outvecklad. Arbetet bedrivs i huvudsak på grundval av professionella erfarenheter i kombination med lagstiftning och riktlinjer för ärendehandläggning. I för liten utsträckning bedrivs socialtjänsten utifrån kunskap om effekten av olika insatser, arbetssätt och metoder (SOU 2008:18:9).

Det sociala arbetet har varit för avhängigt den enskilde socialarbetaren, ”det är inte etiskt försvarbart att använda en viss insats enbart för att en enskild socialarbetare *själv* tror att den är bra, om det samtidigt finns andra insatser som har ett bättre vetenskapligt stöd” (Jegerby 2008:16). Detta citat tycker jag pekar på den centrala tanken inom denna kategori, genom att kursivera ordet *själv* pekar Jegerby en decentralisering av socialarbetaren som kunskapsunderlag för socialt arbete. En decentralisering från socialarbetaren ska minska godtyckligheten, ”EBP ska *inte* ses som ett förhållningssätt som tillåter att man använder den information som man *själv* tycker är bäst” (Socialstyrelsen 2009:13). Man kan ana att något en enskild socialarbetare ”*själv* tycker är bäst” inte är något positivt. Socialt arbete har varit allt för centrerad till socialarbetaren (SOU 2008:18, Jegerby 2009).

För att motverka att socialt arbete har eget tyckande och känsla som utgångspunkt har flera projekt vilka haft en gemensam tanke i integreringen av extern kunskap genomförts. Socialt arbete måste kunskapsutvecklas eller kunskapsbaseras, har påpekats från flera håll, men främst av aktör a (Oscarsson 2009, Socialstyrelsen 2008, 2009, SOU 2008:18, Sveriges Kommuner och Landsting 2008). På statlig nivå har flera omfattande projekt genomförts, vilka fortfarande är verksamma. Projekten beskrivs närmare på sidorna 49-55 i SOU 2008:18.

Behovet av kunskapsutveckling har uppmärksamats på flera håll, ”Under de senaste 15 åren har emellertid behovet av kunskap om vilka typer av insatser som är verkningsfulla för socialtjänstens klienter och brukare kommit att uppmärksammas i allt högre utsträckning” (Socialstyrelsen 2008:5). I litteraturen går det alltså att finna en gemensam grundtanke, kunskapsunderlaget för det sociala arbetet bör decentraliseras från den enskilda socialarbetaren och omfatta andra externa kunskapskällor. Beslut får inte vara avhängiga enbart den enskilda socialarbetaren. Även inom aktör c förs detta perspektiv fram, om än inte lika entydigt som hos aktör a. Hydén pekar på en konsensus om att den empiriska studien är självklar som en kunskapskälla inom socialt arbete, ”Diskussionen har inte gällt om det sociala arbetets praktik skall vara grundat på empiriska studier, vilket samtliga debattörer förefaller vara överens om” (2008:4). Hydén pekar vidare på att det finns en bred uppslutning kring att ”En social praktik baserad på sedvänjor och värderingar avisas” (Hydén 2008:6), utan att EBP istället ”skall baseras på ett så omfattande kunskapsunderlag som möjligt” (Bergmark & Lundström 2006:101). Ett så omfattande underlag som möjligt pekar på den decentraliserande tanken. För att förstå att denna tanke är grundläggande inom EBP kan vi se till själva grundstommen i EBP. En evidensbaserad praktik består av integreringen av tre eller fyra kunskapskällor (Socialstyrelsen 2009, 2010, SOU 2008:18). Den professionella utgör enbart en av dessa kunskapskällor. Detta är en viktig bakgrund för att förstå den professionella expertisens funktion av att anpassa denna externa kunskap till ett specifikt fall med en klient.

Den externa kunskapen utgör en mer generell kunskap som behöver anpassas för att fungera i en unik situation. Nationalencyklopedins ordbok kan förtydliga vad jag menar, där begreppet anpassa definieras som att ”ändra (egenskaperna hos ngt) till större lämplighet i förh. till de angivna omständigheterna” (Internet 19). Vetenskap producerar till exempel, ofta, en generell kunskap, ”Forskningen kan bara ge besked om att en viss insats i *genomsnitt* är mer effektiv än en annan. Ingen insats fungerar för alla” (Socialstyrelsen 2009:14). Jegerby presenterar EBP som ”ett dynamiskt arbetssätt som skräddarsys för den enskilda brukaren” (2008:163). Socialarbetaren skräddarsyr det specifika fallet. För att spinna vidare på metaforen utgör då den vetenskapliga studien materialet, själva tyget, och det är socialarbetarens funktion att skräddarsya det för att passa klientens unika kropp. Denna anpassning måste göras utifrån klientens situation just idag, ett halvår tidigare kanske klienten hade en helt annan situation, ”Komplexiteten i arbetet ökar när den professionelle måste ta hänsyn till all befintlig evidens och hur denna ska relateras till en enskild brukares

livssituation vid en viss tidpunkt” (Jegerby 2008:163). En grundläggande och inledande fas i anpassningen är att undersöka ifall den vetenskapliga studien omfattar den aktuella klienten, ”Om det finns vetenskapliga utvärderingar, liknar den utvärderade undersökningsgruppen den aktuelle brukaren (t.ex. ålder, etnisk grupp, kulturellt arv, bostadsort)?” (Jegerby 2008:167). Vidare måste socialarbetaren fråga sig om den vetenskapliga studien beskriver samma problematik som klienten, ”Är omständigheterna liknande (t.ex. måttlig eller svår depression, förekomst av samsjuklighet med andra psykosociala problem)?” (Jegerby 2008:167). Socialstyrelsen pekar på betydelsen av anpassning, att en vetenskaplig studie måste matchas utifrån klienten:

Ingen insats fungerar för alla. Dessutom kan den eller de utvärderingar som gjorts gälla en målgrupp som inte helt motsvarar den klient som beslutet gäller. Det kanske finns evidens för att en viss insats fungerar för svenska familjer men det är inte säkert att den fungerar för familjer från andra kulturer (2009:14).

En annan kunskapskälla är det standardiserade bedömningsinstrumentet. Det ger också en generell kunskap, utifrån den måste socialarbetaren anpassa underlaget till klienten: ”bedömningsinstrumentet kan ge viss vägledning när det gäller risknivå eller typ av problem, men de berättar inte vad som ska göras härnäst och de utformar inte behandlingsplaner” (Jegerby 2008:166). Den professionelle bör tolka och integrera den generella informationen från bedömningsinstrumenten med egen erfarenhet i utformningen av behandlingsplaner. Anpassningen från bedömningsinstrumenten till en skräddarsydd behandlingsplan synliggör den professionella expertisens funktion i denna kategori. Den professionella expertisens funktion som jag hittills beskrivit kan ses som en anpassning av ett större vetenskapligt material, att utifrån sin expertis välja en viss studie framför en annan. Ibland handlar anpassningen dock om att konkret förändra i en insats eller metod,

Under sökandet efter evidens händer det ofta att professionella inte hittar forskning som exakt överensstämmer med brukarens situation och behov. Att anpassa eller modifiera insatser är kanske den största utmaningen för professionen. (Jegerby 2008:169).

Anpassningen handlar om en slags känslighet inför faktorer som till exempel etnicitet, kön, ålder och mognad. Här följer några exempel på hur denna anpassning kan gestalta sig konkret i socialarbetarens praktik: ”I många fall behöver man bara göra små förändringar, till exempel att ersätta en psykolog med en socialarbetare”, ”En insats med kognitiv beteendeterapi, som ursprungligen utformades för äldre barn, kan till exempel utvidgas till att omfatta mer lekbaserade metoder för yngre barn”, ”Ändringar av program kan också göras för att bättre passa etniska grupper” (Jegerby 2008:169). På detta sätt kan insatser anpassas för att bättre passa målgruppen. För yngre barn behövs mer lekbaserade metoder, någon kanske har dåliga erfarenheter av psykologhjälp då kanske en socialarbetare kan vara till större hjälp. Denna

kulturella känslighet ska även kunna motverka att klienter erbjuds insatser som kan upplevas som stötande (Jegerby 2008:167).

Enligt EBP:s grundtanke är brukarens erfarenheter och önskemål en annan kunskapskälla som i allt större utsträckning bör integreras. En klassisk tanke är att brukaren är expert på sitt eget liv och därmed borde veta vad som skulle kunna leda till en positiv utveckling. Genom att göra brukaren till en kunskapskälla integreras hon eller han i processen. En första funktion för socialarbetaren är att identifiera brukarens speciella erfarenheter och önskemål. Efter detta ”följer att den professionella försöker förstå brukarens önskemål och övertygelser utifrån kön, kultur, religion och socioekonomisk status” (Jegerby 2008:166). Brukarens önskemål kan anpassas utifrån en utvidgad förståelse. Det finns förstås begränsningar för brukarens önskemål, en önskad insats måste finnas tillgänglig och anses effektiv. Det är den professionellas funktion att anpassa brukarens önskemål till en konkret behandlingsplan. Med andra ord, berätta vad som finns tillgängligt, vad som anses fungera effektivt, vad som eventuellt inte skulle passa klienten med hänvisning till ”kulturell känslighet”.

Den professionella expertisens funktion är i denna kategori att utifrån extern kunskap, från till exempel vetenskap, standardiserade bedömningsinstrument och brukaren, gör anpassningar till det specifika fallet, vilket resulterar i en insats eller behandlingsplan. Den specifika kompetensen för socialarbetaren kan beskrivas som en ”kulturell känslighet”. Detta bör förstås ur ett perspektiv där man anser att den enskilda socialarbetare själva i allt för stor utsträckning varit kunskapsbasen i socialt arbete. Genom en decentralisering av socialarbetaren bör kunskapsunderlaget breddas och externa kunskapskällor integreras. Detta perspektiv knyter an till nästa kapitel, *vetenskap*, som delar det kritiska perspektivet på hur det sociala arbetet fram till idag sett ut.

Vetenskap

I denna kategori har aktörerna ett förhållningssätt, där professionell expertis bör vara att tänka vetenskapligt och använda vetenskapliga metoder. Kategorin domineras av aktör a och b. Kodord i kategorin var forska, systematisk kunskapsöversikt, utvärdera, vetenskaplig metod.

I förra kategorin problematiserades det sociala arbetets centralisering kring socialarbetaren som kunskapsunderlag för beslut. Centraliseringen kritiserades, främst av aktör a, för att leda till ett socialt arbete som bedrivs ”på känn”, vilket knyter an till kritiken i denna kategori, att det sociala arbetet inte är vetenskapligt förankrat. Oscarsson menar att ”flera studier visar att

forskning inte är någon vanlig källa som socialarbetaren hämtar sina kunskaper ifrån” samt ”att forskning i socialt arbete inte bidrar (tillräckligt) till metodutvecklingen inom det sociala arbetets praktik” (2006:31). Bergmark och Lundström menar att ”Under de senaste åren har vi kunnat notera allt mer frekventa krav på att socialt arbete måste baseras på vetenskaplig kunskap” (2008:5). I den statliga utredningen *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten – till nytta för brukaren* pekar man på att det sociala arbetet bör präglas av mer vetenskapliga synsätt (SOU 2008:18:33). I kapitel 4.2.1 presenteras socialarbetarens möjligheter att ta del av aktuell forskning (SOU 2008:18:35). Där identifieras bland annat Socionomens forskningssupplement, Socialvetenskaplig tidskrift och internetsidan socialvetenskap.se (Internet 20) som betydelsefulla vetenskapliga källor för den verksamma socialarbetaren. Man slår dock fast att det sociala arbetet inte kommit lika långt som hälso- och sjukvårdspersonal i att ha en pågående vetenskaplig diskussion inom professionen (SOU 2008:18:36). För en utveckling mot ett mer vetenskapligt genomsyrat socialt arbete ger utredningen flera förslag till hur det ska gå till, till exempel att staten och kommunerna måste underlätta integrationen mellan forskning och praktik (SOU 2008:18:100-102), särskilt stöd bör ges inom ramen för ett nationellt program för forskning om socialtjänsten (SOU 2008:18:111) och att öka forskarkompetensens betydelse för anställningsbarheten inom socialt arbete (SOU 2008:18:113).

Socialstyrelsen bedrev mellan åren 2001-2003 projektet *Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten*, vilket innefattade två delprojekt: *fullskaleförsök* och *kombinationstjänster*. Dessa projekt syftade till att öka integrationen mellan forskning, praktik och utbildning. I fullskaleförsöken gav Socialstyrelsen pengar för att fem olika orter skulle kunna integrera forskning, praktik och utbildning inom ramen för praktisk verksamhet. Kombinationstjänsterna gav möjlighet till en anställning där tjänstgöringen delades mellan universitet eller högskola och kommunal verksamhet (SOU 2008:18:57). Både satsningarna i SOU 2008:18 samt fullskaleförsöken och kombinationstjänsterna syftar till att påverka socialarbetarens funktion mot en mer vetenskaplig. Projekten kan sägas syfta till att integrera ett allmänt vetenskapligt tänkande i det sociala arbetet. Sträva mot att det sociala arbetet i större utsträckning vilar på en vetenskaplig grund, ”Kompetensutvecklingen ska alltså inte hänskjutas till särskilda utbildningstillfällen utan måste integreras i arbetet” (Socialstyrelsen 2009:41). Satsningarna syftar inte bara till ökad kunskap utan även till ökad förmåga till *kunskapsanvändning* och *kunskapsutveckling* hos socialarbetarna. En grundförutsättning för detta är ökad vetenskaplig kompetens hos socialarbetaren (SOU 2008:18:35).

I analysen av denna kategori anser jag att det finns en relativ konsensus mellan aktörerna. Både aktör a, b och c verkar relativt ense om att en ökad användning av vetenskap inom socialt arbete är önskvärt. Den enskilde socialarbetaren måste integrera ett vetenskapligt tänkande i sin professionella roll: ”Dagens socionom måste vara insatt i forskning och utvärdering” (Martinell Barfoed 2006:82), ”Socialt arbete och socialarbetarens yrkesroll ska relateras till vetenskap” (Socialstyrelsen 2009:17), ”Uppmuntra dina medarbetare att öka sina professionella kunskaper och att intressera sig för forskning inom ett eller flera angelägna områden” (Socialstyrelsen 2009:32). Akademiseringen gäller den enskilda socialarbetarens kompetens, men den verkar även vara önskvärd på organisations- eller professionsnivå, ”Försäkra dig om att verksamhets- och utvecklingsplaner för socialtjänsten i er kommun genomsyras av forskningsbaserade perspektiv och krav på personal med kunskap och kompetens” (Socialstyrelsen 2009:32). Den vetenskapliga kompetensen kan vara att ”kunskap om var man hittar aktuell forskning och forskningsbaserade metoder samt hur man kritiskt granskar dem” (Socialstyrelsen 2009:14).

Utifrån ett perspektiv på EBP är användandet av standardiserade bedömningsmetoder en viktig beståndsdel. Standardiserade bedömningsmetoder ökar vetenskapligheten vid bedömningar om vilken insats som är lämplig för en klient (Jegerby 2008). Till exempel går resultat att jämföra, ”De standardiserade delarna gör också att uppföljningen av insatsernas resultat blir jämförbara med situationen före insats, vilket kan öka tillförlitligheten i bedömningen av om det skett någon förbättring” (Jegerby & Tengvald 2005:46). Genom att socialarbetaren använder standardiserade bedömningsmetoder går det att jämföra en klients situation över tid. Man kan även jämföra olika individer och grupper med varandra, ”De skapar även en möjlighet att ställa samman resultat för grupper av klienter/brukare” (Jegerby & Tengvald 2005:46). Jämförbarhet och tillförlitlighet är vetenskapliga ideal som syftar till att öka vetenskapligheten i det sociala arbetets praktik. Den professionella expertisen består här i att kunna tillämpa de standardiserade bedömningsinstrumenten på rätt sätt. För att tillgodogöra sig denna kompetens krävs ofta utbildning (Jegerby 2008). En grundläggande beståndsdel av EBP, som syftar till att öka vetenskapligheten i det sociala arbetet, är den femstegsmodell som utgör grunden för att arbeta evidensbaserat.

- (1) Formulera behovet av information till en fråga som går att besvara.
- (2) Leta upp bästa tillgängliga evidens för att besvara frågan.
- (3) Värdera den evidens som finns med tanke på dess praktiska betydelse och användbarhet.
- (4) Integrera den kritiska värderingen med brukarens erfarenhet och önskemål.

- (5) Utvärdera den egna insatsen och effektiviteten vid utförandet av de fyra föregående stegen samt sträva efter att förbättra arbetet. (Jegerby 2008:161)

I denna arbetsmodell återfinns flera vetenskapliga ideal. Att ha en klart definierad frågeställning är grundläggande för all vetenskaplig undersökning. Att besvara frågan genom att knyta an till tidigare forskning är också grundläggande, det vill säga den kumulativa eller dynamiska kunskapsutveckling som är en grundtanke inom vetenskap. Tanken att vetenskap alltid bör förstås ur sin kontext är även det ett vetenskapligt ideal. Den avslutande utvärderingen innefattar i sig vetenskapliga ideal, men syftar även till den kumulativa kunskapsutvecklingen.

Den professionella expertisens funktion i denna kategori är att bidra med vetenskapligt tänkande, både i form av ett grundläggande vetenskapligt tänkande, som grund för det sociala arbetet, samt i form av specifika vetenskapliga metoder som standardiserade bedömningsmetoder och EBP femstegsmodell. Denna funktion bör förstås mot bakgrund av en kritisk av det sociala arbetet, att det hittills inte varit tillräckligt vetenskapligt förankrat. Även inom nästa kategori, *systematisering*, återfinns ett kritiskt perspektiv. Det handlar dock inte om brist på strikt vetenskap utan en brist på lokalt utvecklad kunskap *inom* professionen.

Systematisering

I denna kategori har aktörerna ett förhållningssätt, där professionell expertis bör vara att systematisera professionella erfarenheter och därmed skapa en kollektiv professionell kunskapsbas. Det förefaller råda enighet mellan samtliga aktörer att detta perspektiv är en viktig aspekt av professionell expertis. Kodord i kategorin är systematisering, beprövad erfarenhet, kunskapsbas, kunskapskultur.

Denna kategori ligger relativt nära förra kategorin *vetenskap*. Jag har ändå valt att särskilja de eftersom jag anser att det rör sig om två olika funktioner, med olika tradition och utgångspunkt. Karin Tengvald pekar på det i sin artikel *Mer beprövad erfarenhet för klienters och brukares bästa* där hon pekar på två olika vägar för att bygga upp en kunskapsbas för det sociala arbetet: ”den ena är forskningens väg” samt ”Den andra kunskapsvägen är professionens eget arbete med att utveckla de goda exemplen till beprövad erfarenhet” (Tengvald 2006:70). Det är den andra kunskapsvägen som hamnar under denna kategori. De olika kunskapsvägarna kan även kombineras: ”de två kunskapsstrategierna är möjliga att kombinera på olika sätt. De erfarenheter som systematiseras till beprövad erfarenhet kan t ex behöva utvärderas med hjälp av mer tillförlitliga, vetenskapligt upplagda studier” (Tengvald

2006:73). Det sätter fingret på varför jag särskilt kategorierna, systematiseringen har inte lika strikta vetenskapliga krav på sig. Produktionen av kunskap utgår inom systematisering ifrån det lokala, ifrån socialarbetarna och deras verksamhet. Det är alltså inte frågan om kunskap som produceras vetenskapligt hos till exempel någon av den här undersökningens aktörer. Det handlar om kunskap som produceras och utvecklas i praktiken. I SOU 2008:18 pekar man på vikten av denna kunskap med förankring i praktiken.

Kunskap ska spridas och/eller implementeras i praktiken och det är angeläget att så sker i ökad utsträckning, men det är också viktigt att erfarenheter från praktiken utgör underlag för – och blir en del av – en kontinuerlig och kumulativ kunskapsutveckling” (SOU 2008:18:66).

Jegerby lyfter upp kunskapen som produceras i det sociala arbetets praktik. Fokus förskjuts därmed från att det enbart är Institutionerna för socialt arbete och Socialstyrelsen som producerar kunskap för det sociala arbetet, till den lokala praktikanknutna kunskapen.

I diskussionen om en förstärkt kunskapsbas för professionellt socialt arbete har tyngdpunkten legat på jämförande studier av olika insatsers effekter för likartade grupper av brukare. Den lokala kunskapen är emellertid också viktig (Jegerby 2008:28).

Vikten av att socialt arbete utvecklar en lokal kollektiv kunskapsbas för professionen måste inom detta perspektiv förstås mot bakgrund av en kritisk syn på professionen socialarbetare: Den professionella kunskapsbasen har fram till idag varit svag. Denna slutsats dras ofta genom jämförelser med andra professioner, ”Vår bedömning är att en sådan ‘kunskapskultur’ är svagare utvecklad inom socialtjänsten än inom exempelvis hälso- och sjukvården” (SOU 2008:18:68). Hälso- och sjukvården är på detta område en förebild, där det anses finnas en kollektiv professionell erfarenhet. I utredningen pekar man på brister i förutsättningarna för ett aktivt kunskapsanvändande inom professionen vilket dels kan bero på att socialarbetarna har bristande möjligheterna för vidareutbildning och kompetensutveckling inom områden som kan stimulera detta (SOU 2008:18:35). Till exempel var det ”få som genomgått utbildning i utvärdering (10,5 procent), och endast en mindre del (32 procent) som läst någon bok eller artikel om utvärdering” (SOU 2008:18:84). Bergmark & Lundström refererar till ett underlag till den så kallade Socialtjänstkommittén som pekade på ”ett professionellt fält med allvarliga problem när det gäller vetenskapligt baserad kunskapsbildning och lokal kunskapsutveckling” (2006:106).

Tengvald pekar på en annan faktor som skapat en svag kunskapskultur inom socialt arbete: ”Utvecklingsbristen kan sammanhålla med den ideologi som utvecklats om att det enda viktiga i socialt arbete är en god relation” (2006:74). Med dessa incitament som bakgrund uttrycktes i direktiven för SOU 2008:18 att ett av utredningens uppdrag var att skapa förutsättningar för att ny kunskap tas fram, sprids och tillämpas i praktiken (SOU 2008:18:15).

Att skapa en ”kunskapskultur” inom socialtjänsten blev en viktig del av detta projekt (SOU 2008:18:83-91). I utredningen kom begreppet professionell expertis nästan att likställas med skapandet av en kunskapskultur inom professionen:

Vi använder i denna utredning begreppet ”professionell expertis” för iakttagelser och erfarenheter från det praktiska arbetet som systematiseras och dokumenteras samt kommuniceras för att i sin tur kunna diskuteras, kritiserats och jämföras som ett led i en kumulativ kunskapsutveckling (SOU 2008:18:25).

Här får vi också en bild av hur skapandet av en sådan kunskapskultur bör gå till. Den praktiska verksamheten måste systematiskt dokumenteras, sedan kommuniceras vidare för att slutligen kunna jämföras och utsättas för en kritisk granskning. Det *första* ledet, dokumentationen, beskrivs som ett krav från aktör b, ”Att dokumentera klientens situation före en insats, insatsen i sig och klientens situation efter insats är minimivillkoret för att arbeta evidensbaserat” (Oscarsson 2009:48). Detta led ställer krav på organisationen, krav på ”att de anställda har möjlighet att dokumentera, och utbyta viktiga erfarenheter” (SOU 2008:18:83). Jegerby pekar också på de strukturella förutsättningarna för dokumentation, ”den professionella kunskapsbasen och kunskapen om hur det professionella arbetet fungerar behövs framför allt *möjligheter att sammanställa information* om flera brukare” (2008:31).

I *andra* ledet av systematiseringen, ska det dokumenterade materialet kommuniceras. Det är först när kunskapen kommuniceras som den kan få en kumulativ karaktär, vilket är en grundförutsättning för att kollektiv kunskap ska kunna skapas (SOU 2008:18, Tengvald 2006). Oscarsson använder begreppet beprövad erfarenhet för en kollektiv kunskap och pekar på vikten av de första två leden för att sådan kunskap ska kunna utvecklas, ”Beprövad erfarenhet är kunskap som är dokumenterad och spridd” (2009:44). Tengvald menar att ”I systematiseringen ligger också att kunskaperna synliggörs, dvs. i huvudsak dokumenteras, diskuteras och värderas” (2006:70). Om kunskaperna inte synliggörs för andra har de inget värde för utvecklandet av en kollektiv kunskap. Kommunikeringen gör istället att kunskapen kan ”föras vidare inom professionen och till nya generationer av socialarbetare och också föras ut till kollegor, beslutsfattare och klienter i de organisationer de verkar” (Tengvald 2006:70).

I det *tredje* ledet i utvecklingen av en kollektiv kunskap utsätts det material som kommuniceras för en kritisk granskning.

Med beprövad erfarenhet menar man dels att den aktuella arbetsmetoden är dokumenterad till sina avgörande beståndsdelar så att andra kan pröva den, dels att det finns en redovisning av vad som skett i form av eventuella förbättringar/försämringar för de personer eller grupper som fått tillgång till insatsen/arbetsmetoden (Jegerby & Tengvald 2005:44).

Dokumentering och kommunicering är grundförutsättningar för den kritiska granskningen. Genom kritisk debatt kan bättre metoder särskiljas från sämre. Man kan då föra en diskussion om insatsens effekt. Man kan även urskilja brister i andras dokumentering eller systematisering. Bristerna kan till exempel handla om jämförbarhet: ”För att dokumentationen ska bli meningsfull krävs vissa strukturella förutsättningar – dokumentationen måste vara systematisk och jämförbar” (Oscarsson 2009:48). Det man undersöker och jämför måste vara så likvärdigt som möjligt (Oscarsson 2009:49). Jegerby beskriver en enhetlig terminologi som en förutsättning för att för att kunna jämföra, man måste prata om ”samma saker” för att jämföra (2008:35). En mer systematiserad kunskapsproduktion kan då bli möjlig och ”Den lokala kunskapsproduktionen kan därmed få den betydande roll den bör ha i utvecklingen av socialtjänstens verksamhet” (Jegerby 2008:35). Tengvald kallar i likhet med Oscarsson denna kollektiva kunskap för beprövad erfarenhet: ”En professions beprövade erfarenhet skapas genom en process av systematisering av professionens (samlade) erfarenhetsbaserade kunskap om vilka arbetsmetoder som ger vilka resultat för vilka brukare och klienter (2006:70).

Tengvald ger i tidskriften *socionomen* ett exempel på hur det bör gå till när man producerar vad hon kallar beprövad erfarenhet (2006:70-74). I exemplet visar hon hur ett behandlingshem (X-bo) för ungdomar skulle kunna bidra till att skapa kollektiv kunskap när det gäller att försöka förbättra institutionsvårdade ungdomars resultat i skolan. Behandlingshemmet sätter in ett åtgärds paket med extra lärarinsatser och extra läxläsningshjälp. Processen måste då i första hand dokumenteras: innehållet i åtgärds paketet beskrivs, vad som är indikator för bättre resultat, ungdomarnas utbildningsnivå innan, hur processen fortlöpte, samt åtgärds paketets resultat. ”Enbart detta räcker dock inte för att X-bos arbetsmetod skall få ingå i professionens metodrepertoar för att förbättra skolresultat för institutionsvårdade ungdomar” (Tengvald 2006:72). För detta krävs att resultaten kommuniceras och kritiserats: ”här handlar det om att sammanställa erfarenheter från flera tillämpningar av arbetsmetoden och dess resultat, via professionens och verksamhetens egna lokala uppföljningar” (Tengvald 2006:73). Här ser vi återigen att kunskapen ska byggas upp av praktikerna själva och kommuniceras lokalt mellan olika verksamheter. Tengvald skisserar den ideala fortsättningen på X-bos försök att skapa en kollektiv professionell kunskap, genom att resultaten av åtgärds paketet kommunicerats vidare lokalt bestämmer sig fyra andra behandlingshem för att pröva X-bos åtgärds paketet. Efter att dessa studier genomförts kan resultaten jämföras och utsättas för en kritisk diskussion (Tengvald 2006:73). Denna process av dokumentation, kommunikation och kritisk granskning kan då kan då vara en

process med målsättningen att bygga upp en kollektiv professionell kunskap: ”ifall resultaten är entydiga nog och tillräckligt bra för att metoden ska bli en del av den gemensamma metodrepertoaren för målgruppen” (Tengvald 2006:74).

I denna kategori är aktörernas förhållningssätt att den professionella expertisens funktion inom socialt arbete är att skapa en kollektiv professionell kunskapsbas. Det är av vikt att en ”kunskapskultur” utvecklas inom socialt arbete. Grundläggande steg i denna process är att professionella erfarenheter dokumenteras, kommuniceras och kritiskt diskuteras. För detta krävs både kompetens och strukturella förutsättningar.

Den goda relationen

I denna kategori har aktörerna ett förhållningssätt, där professionell expertis bör vara att skapa en god relation till klienten. Aktör c dominerar detta perspektiv men även aktör a och b finns representerade. Kodord i kategorin var goda relationen, mötet, engagerad, mellanmännisklig, empatisk.

Kategorin innehar stor variation men samtidigt finns flera aspekter som håller ihop den. För det första så märkte jag att kompetensen i denna kategori ofta uttrycktes i termer av att komplettera de andra komponenterna inom EBP, då främst de mer strikta och rigida inslagen, till exempel standardiserade bedömningsinstrument, effektutvärdering, kunskapsöversikter, metaanalyser, den evidensbaserade femstegsmodellen, RCT studier och så vidare. Kompetensen beskrivs då komplettera denna ”hårda” kunskap med en mer tyst eller intuitionsbaserad kunskap. Detta perspektiv förs främst fram av aktör c, i polemik mot aktör a, som de anser stå för en strikt version av EBP. Aktör a och b framför dock även de den goda relationens vikt inom EBP fast i mindre utsträckning än aktör c. Det kan alltså vara svårt att sätta fingret på vad denna kompetens består i. Ett sätt att ringa den professionella expertisen i denna kategori är att den består av allt som går utanför den standardiserade kunskapen, en kunskap som utgår ifrån socialarbetaren inre. Martinell Barfoed ger ett exempel från missbrukarvården, ”Ett klassiskt tankemönster i socialt arbete har t ex varit att den enskilde socialarbetarens insats för en enskild alkoholberoende har ett avgörande inflytande” (2006:82). Professor i statskunskap Peter Dahler-Larsen, som blir intervjuad i Martinell Barfoed i artikeln, förklarar detta perspektiv såhär: ”Det finns många förklaringar till detta synsätt historiskt sett. En förklaring handlar om socialarbetarens utbildning där betoningen på relationen till klienten i hög grad varit i fokus” (2006:82). Bergmark och Lundström pekar på

samma synsätt angående varför det funnits eller fortfarande finns en skepsis mot EBP bland praktiker, ”Denna skepsis kan ha sina rötter i en allmän misstro mot forskning i största allmänhet (Bergmark & Lundström 2002), i en övertygelse om att personliga erfarenheter är den grund på vilka behandlande eller vårdande insatser bör vila” (2007:7). Bergmark och Lundström fortsätter på samma spår i en annan artikel, ”Den till det yttre hårdaste kritiken mot EBP står att finna bland dem som ser socialt arbete som en slags konstnärlig verksamhet eller som baserad på en tyst, icke förvetenskapligbar (praxis) kunskap” (2006:110). Det återfinns alltså ett kritiskt perspektiv mot de strikta och positivistiska inslagen inom EBP.

Ifrågasättandena handlade om det en av debattörerna – professorn i socialt arbete Sven-Axel Månsson – identifierade som en diskrepans mellan å ena sidan det sociala arbetet som komplext och svårfångat och med metoder som är interaktiva och intuitionsbaserade samt å andra sidan ett evidensbaserat program som utger sig för att kunna fånga in detta komplexa i enkla mätbara kategorier och tydliga utfallsmått. (Bergmark & Lundström 2006:109).

Att sociala arbetet består av komplexa processer blir i detta sammanhang ett berättigande av en mer intuitionsbaserad praktik. Svenbro framför tre problem med en positivistisk kunskapssyn inom socialt arbete.

Det sociala fältet är komplext och består inte av enkla avgränsbara enheter.
Människor agerar i meningsstrukturer och därför duger inte tolkningar i termer av orsak och verkan.
Interaktionen mellan vårdkontext och behandling blir för medicinsk modell osynlig (Svenbro 2007:85).

Svenbro pekar på att kontexten försvinner i den positivistiska strävan efter mätbarhet. Han menar att det alltid krävs tolkning för att tillämpa vetenskapliga studier i en praktisk verksamhet. Denna process kan inte utföras enligt manual, eller ses som en strikt vetenskaplig process. En åsikt inom denna kategori, främst framförd av aktör c, är med andra ord att mer tolkande och relationella perspektiv inte får utrymme inom EBP, utan att den enbart fokuserar på positivistisk kunskap (Bergmark & Lundström 2006, Oscarsson 2006). Hydén pekar på detta, ”kritikerna har också varnat för tendensen att utveckla en naiv tilltro till att det går att implementera metoder utan att fokusera relationen mellan socialarbetare och brukare och utan att inkludera ett reflexivt förhållningssätt” (Hydén 2008:4). Aktör a påstår att denna kritik inte är befogad, ”EBP har kritiserats för att vara mekanisk och rigid. Den kritiken bygger på ett missförstånd” (Jegerby 2008:163).

Perspektivet på EBP som lyfts fram i den här kategorin vill alltså synliggöra vikten av relationen mellan socialarbetare och klient, vilket fått begränsat utrymme inom vissa versioner av EBP. Jegerby pekar på den goda relationen vikt, ”Att skapa och upprätthålla ett genuint samarbete med brukare är ett av den evidensbaserade praktikens kännetecken och något som skiljer den från en aktoritetsbaserad praktik” (2008:163). Den goda relationens vikt inom EBP synliggörs genom att brukares erfarenheter och önskemål är en av de fyra

grundläggande kunskapskällorna inom EBP. Att klienten involveras i beslutsprocessen blir då en grundförutsättning för den goda relationen. En annan grundläggande aspekt inom EBP är, ”God empatisk förmåga hos den professionelle samt goda kunskaper i att bedöma och välja insats” (Jegerby 2008:163). Jegerby beskriver förutsättningar för att en god relation skapas, ”För att förstå brukarens erfarenheter och önskemål är den professionelles engagemang avgörande, liksom bedömningsförmåga, intervjuformåga och förmåga att formulera behandlingsplaner” (2008:163). Engagemang, empati och ett genuint samarbete blir grundläggande beståndsdelar av EBP, vilka alla syftar till den goda relationen mellan socialarbetare och klient. I SOU 2008:18 delar man perspektivet att socialt arbete handlar om komplexa processer men presenterar ett annat perspektiv för att lösa diskrepansen, att skapa en enhetlig terminologi för socialtjänsten och därmed reducera komplexiteten och i större utsträckning ”menar samma saker” (SOU 2008:18:92).

I denna kategori menar aktörerna att professionell expertis bör bestå i att skapa en god relation till klienten. Detta pekar på en specifik kompetens hos socialarbetaren som kan kopplas till mer tyst och intuitionsbaserad kunskap. Detta perspektiv framförs mot bakgrund av att vissa versioner av EBP har allt för starkt fokus på positivistisk kunskap. Detta kritiska perspektiv återkommer även i nästa kategori, *ingen funktion*. Där har den professionella expertisen ingen funktion inom EBP.

Funktion saknas

I denna kategori har aktörerna ett förhållningssätt, där professionell expertis inte har någon funktion inom EBP. Aktör c dominerar detta perspektiv. Kodord inom denna kategori är avprofessionalisering och betydelselös.

I denna kategori återfinns flera perspektiv på den professionella expertisens icke-funktion inom EBP. Det dominanta perspektivet är att den professionella expertisen trängts undan av allt för stort fokus på vetenskap och manualbaserade arbetsmetoder. Den erfarenhet som socialarbetaren samlat på sig, genom utbildning och yrkesverksamma år, får ingen betydelse för det sociala arbetet.

Auktoriteten hos EBP vilar inte – som traditionell auktoritet – på individuell erfarenhet utan på en icke individbunden evidens vilken i princip finns omedelbart tillgänglig för alla; i EBP kan inte bara en yngre professionell överglänsa en äldre och mer erfaren kollega, i extremfallet kan en klient vara mer informerad än den professionelle (Bergmark & Lundström 2006:102)

Vetenskapen är tillgänglig för alla och är den kunskapskälla som kan svara på vad som är bra socialt arbete. Den personliga erfarenheten blir då betydelselös, varför mer erfaren personal blir lika kompetent som den nyss anställda. Erfarenhet samlad genom praktiken anses för osäker, ett perspektiv inom EBP som jag redovisade inom kategorin *vetenskap*. Inom vetenskapen är det randomiserade kontrollerade studier (RCT) som är den säkraste kunskapskällan inom EBP (Bergmark & Lundström 2006, 2007, Socialstyrelsen 2008, 2009, SOU 2008:18). Oscarsson menar att debatten om EBP är infekterad och fokuserad på en ”perverterad” version av EBP (2006:31). I den ”perverterade” versionen fyller den professionella expertisen inte någon funktion inom socialt arbete, istället har EBP framstått som mekanisk tillämpning av resultat från RCT (Oscarsson 2006:32). Oscarsson menar därför att IMS och Socialstyrelsen förespråkar det perspektiv där den professionella expertisen inte fyller någon funktion inom socialt arbete (Bergmark & Lundström 2008:6). IMS ståndpunkt, det vill säga reduceringen av EBP till en strikt tillämpning av RCT, har pragmatiska skäl menar Bergmark och Lundström; den är enklare att tillämpa än originalversionen av EBP, det vill säga där EBP är en sammanvägning av tre kunskapskällor (2008:6).

Håkan Svenbro kritiserar denna version av EBP som ”närsynt”, den har inte förmågan att se större sammanhang och djupare strukturer, verkligheten blir istället reducerat till det som kan mätas, ”i sin strävan efter exakthet, tydlighet och förutsägbarhet, lämnar de delar av verkligheten utanför som inte passar in i denna ram” (Svenbro 2007:85). Den professionella expertisen är en aspekt som lämnas ute i denna version av EBP, den kan vara svår att mäta och passar därmed inte kraven på exakthet och mätbarhet. Tyst kunskap och outtalade erfarenheter låter sig inte mätas så lätt, och får inte plats i kunskapsöversikter och metaanalyser. Den strikta versionen av EBP med RCT studier som kunskapskälla får en skärpa i sitt begränsade synfält, men ”priser för denna skärpa är att individens livsvärld och biografiska landskap inte längre ses i sin tydlighet (Svenbro 2007:85). Bergmark och Lundström påpekar en spridning av definitioner på EBP: dels de mer strikta och positivistiska och dels de som har vidare ramar, som inkluderar mindre systematiska studier (2007:6). De menar dock att det första perspektivet har dominerat debatten i Sverige:

I Sverige har dock den mer stränga tolkningen i huvudsak varit förhärskande och evidens har i praktiken kommit att likställas med generaliserbara kvantitativa resultat baserade på studier där ett kontrollförfarande tillämpats (Bergmark & Lundström 2007:6).

Detta medför en avprofessionalisering av socialarbetaren. Den professionella expertisens utrymme stramas åt. Det finns inom detta perspektiv inget utrymme för den professionella socialarbetaren att utforma sitt arbete, till exempel en insats eller behandlingsplan, utifrån en

egen erfarenhet som inte går att styrka vetenskapligt. Hydén menar att ”Det långsiktiga syftet med projektet *Evidensbaserat socialt arbete* (ESA) är att det inte ska tillämpas några andra metoder i socialt arbete än de som visat sig vara verkningsfulla i en vetenskaplig prövning” (Hydén 2008:3). Allt inom socialt arbete, insatser och metoder, måste alltså kunna styrkas vetenskapligt. Den intuitiva kunskapen har inget värde. Inom EBP har RCT studier, kunskapsöversikter och metaanalyser högst vetenskapligt värde. Att sammanföra resultat från flera studier ger säkrare resultat än enbart en studie.

Tanken är att det successivt skall sammanställas kunskapsöversikter över verkningsfulla metoder för område efter område i socialt arbete. Socialstyrelsen skall kunna basera sina rekommendationer på dem och de skall kunna vara vägledande för prioriteringar inom enskilda kommuner” (Hydén 2008:3).

Detta gör att man kan lista verkningsfulla metoder för varje område, konstruera riktlinjer och manualbaserade metoder runt dessa. Själva bedömningen har då redan gjorts. Den professionella expertisen utgörs då inte av någon kompetens specifik för socialarbetaren utan i princip vem som helst skulle kunna genomföra arbetet.

I den utsträckning riktlinjer faktiskt skulle komma till användning finns det kritiker som påpekat att dels tenderar en dylik »ovanifrånstyrning« att medföra en avprofessionalisering, socialarbetaren reduceras till en exekutör av regler, och dels medför riktlinjer i de flesta fall att mycket få individuella, klientrelaterade bedömningar får möjlighet att inverka på det interventionsbeslut som kommer till stånd. (Bergmark & Lundström 2006:104)

Som pekats på ovan är socialarbetaren då bara en verkställare av riktlinjer, de individuella bedömningarna, där den professionella expertisen skulle ges utrymme har begränsats.

Inom denna kategori har aktörerna ett förhållningssätt där den professionella expertisen inte har någon funktion inom EBP. Den har trängts undan av manualbaserade metoder, riktlinjer och ett starkt vetenskapligt fokus på RCT studier, kunskapsöversikter och metaanalyser.

5.2 Den idealtypiske socialarbetaren inom EBP

I förra kapitlet redovisades aktörernas förhållningssätt till vilken funktion den professionella expertisen funktion bör ha inom EBP. Utifrån dessa resultat har jag konstruerat fyra stycken idealtypiska socialarbetare. Vilket jag redovisar i metodkapitlet är en idealtyp en konstruerad bild av verkligheten, inte en utsaga om hur den objektivt ”är”. Istället fungerar de här som ett hjälpmedel för en ökad förståelse av olika aktörers förhållning till den professionella expertisens funktion inom EBP. Att skapa idealtyper fungerar därför som en slags sammanfattning av förra kapitlet men syftar också till att visa hur dessa roller förhåller sig till andra diskursiva och icke-diskursiva områden, ge den professionella expertisen en kontextuell

förståelse. I detta kapitel besvaras därmed uppsatsens andra frågeställning: Vilka tanketraditioner och diskurser kan den professionella expertisens funktion kopplas till? Sammantaget konstruerades fyra olika idealtypiska socialarbetare: *Den forskande praktikern*, *den kritiskt forskande praktikern*, *den engagerade praktikern* samt *den betydelselösa praktikern*. I detta kapitel refererar jag förutom till litteraturen som ingår i litteraturstudien även till viss sekundärlitteratur som belyser de andra diskursiva fält som kopplas till den professionella expertisen.

Den forskande praktikern

Den forskande praktikern som idealtyp utgår ifrån den professionella expertisens funktion i kategorierna *vetenskap* och *systematisering*. Den forskande praktikern tänker vetenskapligt, använder vetenskapliga metoder och arbetar ständigt för att systematisera sina egna och arbetslagets erfarenheter. Den forskande praktikern tar själv ansvar för att det finns ett kunskapsunderlag för de beslut han eller hon tar. Den forskande praktikern kan kopplas till tanketraditioner och diskurser som *modernism*, *rationalism* och *positivism*.

En diskurs som knyter an till den forskande praktikern är samhällets modernisering eller vad man ibland kallar *det moderna projektet*. En grundläggande tanke inom det moderna projektet är ”strävanden efter att förverkliga det rationella och välorganiserade samhället” (Andersen & Kaspersen 2001:384). Den offentliga sektorn är en central del av samhället. Därför ställs det särskilt krav på att beslut och insatser inom offentlig verksamhet ska vara rationellt tagna och kunna styrkas genom rationella argument. Grunden i det rationella samhället är utvecklingstanken, vilket ”legitimeras genom dess förmåga att öka effektiviteten inom ekonomiska, politiska och teknokratiska handlingsystem” (Andersen & Kaspersen 2001:386). I SOU 2008:18 pekar utredarna på fyra grundläggande utvecklingsområden för EBP, där ett område är mer forskning och utvärdering om det sociala arbetets *effektivitet*. Utredarna lämnar förslag på överenskommelser mellan Regering och Sveriges Kommuner och Landsting, till exempel stöd för implementering av ny kunskap med syftet att öka socialtjänstens effektivitet (SOU 2008:18:12). Jegerby menar att grundtanken i EBP, ”kan formuleras som att de sammantaget syftar till att få ut så mycket ‘värde’ som möjligt i form av goda resultat för de resurser som satsats på verksamheten” (2008:21). Utvecklingstanken och en ökad effektivitet verkar vara en tanke som främst aktör a legitimerar EBP med. Effektivitet och utveckling kan kopplas till det rationella och logiska tänkandet. Rationalism som tanketradition sammankopplas med en tilltro till förnuftet, tänkandet och den logiska

ordningen (Internet 21). Den logiska ordningen och förnuftet kräver en transparent argumentation. En viktig del av det rationella argumentet är därför att kunna visa för andra varför det bör vara på ett visst sätt. Ronnby beskriver denna rationalism inom EBP,

I den modellen ses problemlösningen som en helt igenom rationell process: utredning – bedömning – diagnos – planering – genomförande av ett åtgärdsprogram under kontrollerade former – utvärdering – återföring – osv. Det hela är en process med ständigt kartläggande, effektivitetsprovande och kunskapsproduktion (Ronnby Datumangivelse saknas)

Denna process av kartläggning, utvärdering och återinföring syftar till att öppet och transparent redovisa varför man bör göra på ett visst sätt, rationellt argumentera för sin sak. Det är ett av argumenten för EBP, både brukare och skattebetalare har rätt att veta varför en viss insats används, vad det finns för grund till det (SOU 2008:18, Jegerby 2009, Oscarsson 2008). Processen som Ronnby ovan beskriver syftar till att producera data för att kunna rationellt argumentera för sin sak. Bergmark och Lundström menar att EBP ”bygger på föreställningen om en rationell procedur som genererar en »upplyst praktiker«” (2006:103). EBP beskrivs ofta som ett projekt som syftar till att säkerställa att ”göra sakerna rätt” eller att undersöka ”what works” (Jegerby 2008, Socialstyrelsen 2008, 2009, SOU 2008:18). En öppet redovisat argumentation är en förutsättning för detta. Detta perspektiv kan även synliggöras genom att undersöka begreppet Evidens. Evidens har sitt ursprung i latinet och betyder ”det som är uppenbart, syns tydligt” (Länsstyrelsen 2009:4). Man kan även synliggöra det rationella argumentet som en tanketradition för den forskande praktikern, genom att polemiserat mot en annan tanketradition inom socialt arbete, att ta beslut på ”känn” utifrån egna åsikter eller övertygelser. Denna tradition kommer jag gå in mer på under idealtypen den engagerade praktikern. Rosen beskriver hur man bör motverka detta mer intuitiva tyckande till fördel för det rationellt underbyggda, ”Därför bör man utforma metoder för att motverka dessa naturliga tendenser hos praktikerna och mer eller mindre tvinga dem att följa en rationell och medveten problemlösningsprocess” (Rosen 2006:235). Månsson pekar på samma tanke, inom denna tanketradition ”betonas särskilt vikten av att den rationelle användaren av vetenskapliga data måste kunna åsidosätta sin intuition och sina subjektivt färgade erfarenheter och övertygelser” (Månsson 2007:8). Jag märker att en förutsättning för den rationella argumentationen verkar vara att det sociala arbetet är mätbart. Om man inte kan mäta effekter av insatser kan man heller inte rationellt argumentera för eller mot valet av en insats. Detta för oss vidare till att diskutera den forskande praktikern utifrån en kunskapsteoretisk diskurs.

Det mätbara sociala arbetet knyter an till en positivistisk kunskapsteoretisk diskurs. Inom EBP har aktörerna till stor del förespråkat en mer positivistisk kunskapssyn (Bergmark &

Lundström 2006, Månsson 2007, Ronnby). Inom det positivistiska kunskapsperspektivet undersöks lagbundenheter i samhället, vilka ses som oberoende av människans subjektiva syn på det undersökta. Den franska sociologen Emile Durkheim förespråkade en positivistisk bedriven samhällsvetenskap. I ett av sina huvudverk *les regles de la Méthod sociologique* menar han ”att sociologin bör studera kollektiva sociala fakta enbart för att hitta orsaks- och funktionssamband mellan dem. De sociala aktörernas egen förståelse och deras egna skilda individuella motiv har ingen plats i ett sådant perspektiv” (Andersen & Kaspersen 2001:59). RCT-studier och metaanalyser kan sägas ha ett övergripande syfte i att kartlägga orsakssamband. Ronnby beskriver utvecklingen såhär, ”Forskningen i socialt arbete ska vridas i positivistisk, kvantitativ riktning bort från flummet med hermeneutiken och kvalitativ forskning”. Andersen och Kaspersen identifierar denna utveckling, ”Den positivistiska kunskapssynen går ut på att samhällsvetenskaperna ska följa naturvetenskaperna och söka objektiva, allmänna lagbundenheter som kan prövas med hjälp av observationer” (2001:281). Det sociala arbetet blir därmed mätbart, ”Det som skiljer det rationella sociala arbetet från det mera informella, mindre systematiska är evidens, dvs det uppenbart framgångsrika, det som har bevisat sin effektivitet” (Ronnby). Rosen knyter an till den positivistiska diskursen och menar att socialt arbete hittills hyllat ”det intuitiva, oplanerade och spontana inslaget i det sociala arbetets praktik samtidigt som man tar avstånd från det naturvetenskapliga paradigmet; allt detta till hinder för praktikernas acceptans och implementering av evidensbaserad praktik” (Rosen 2006:237). Den positivistiska vetenskapen är kvantitativt inriktad, och utgår ofta från experimentella studier. Professor i Idéhistoria Sven-Eric Liedman pekar i en skrift från Länsstyrelsen ”att en viktig faktor för evidens är kvantiteter” (Länsstyrelsen 2009:4). Socialstyrelsen argumenterar för kvantitativ och experimentell forskning,

All forskning är dock inte lika tillförlitlig. Mest tillförlitliga är studier där man använt sig av en kontrollgrupp och slumpvis fördelat (randomiserat) deltagarna till en grupp som får den insats vars effekt man vill undersöka och en annan grupp som inte får den aktuella insatsen (Socialstyrelsen 2009:13).

Jegerby pekar på en experimentell forskardesign med jämförelsegrupp som en förutsättning för att bedöma förändringar (2008:86). Annars kan man inte slå fast att förändringen har med insatsen att göra, en undersökning med experimentell design kan dock visa på insatsers effekter (Jegerby 2008:52). Det naturvetenskapliga idealet förespråkas främst av aktör a och tar sig då uttryck i form av RCT-studier, fokusering på effektstudier, metaanalyser och kunskapsöversikter.

Den kritiskt forskande praktikern

Den kritiskt forskande praktikern som idealtyp utgår även den ifrån den professionella expertisens funktion i kategorierna *vetenskap* och *systematisering*. Skillnaden mot den forskande praktikern ligger i socialarbetarens grad av ifrågasättande och förmåga till att tänka utanför det konventionella. Den kritiskt forskande praktikern knyter an till tanketraditioner och diskurser som *kritiskt ifrågasättande*, *innovationstänkande* och *politiska vänsterideologi*.

Vi börjar med att undersöka det kritiska ifrågasättandet. Hur förhåller sig socialarbetaren till sina invanda rutiner på arbetet? En kritisk socialarbetare ifrågasätter dess nytta, ifrågasätter hurvida de kan svara på de frågor som de avser svara på, ifrågasätter klienternas upplevelse av praktiken och så vidare. Bergmark & Lundström pekar denna skillnad i en kritik mot fokusering på riktlinjer inom EBP, ”istället för en självständig, kritiskt värderande praktiker framförs nödvändigheten av riktlinjer (guidelines)” (2006:104). De standardiserade metoderna ställs mot en självständig och kritiskt värderande praktiker. Den kritiskt forskande praktikern kritiserar själva ramarna för en verksamhet.

Detta innebär att gå längre än att endast kritiskt värdera den evidensen som finns för en eller flera insatser. Det ligger i den evidensbaserade processens natur att formulera frågor, söka information och bedöma informationens värde för den enskilde brukaren. Den professionella behöver därför odla sin nyfikenhet och ställa hypoteser om sig själv, sina brukare, det vidare socialtjänstsystemet och världen omkring dem (Jegerby 2008:164).

Detta synsätt pekar på ett kritiskt tänkande, definierat som ett ifrågasättande av sakernas ordning. Den givna ordningen är per automatik inte den bästa. Denna tanke knyter an till den teoretiska utgångspunkten för denna uppsats, kritisk samhällsteori. Ifrågasätta och se saker utifrån annorlunda eller vidgade perspektiv. När Jegerby säger att socialarbetaren bör ställa hypoteser om sig själv och världen omkring sig, pekar det klart på ett vidgat perspektiv. Jegerby ringar in detta som en viktig faktor för professionell expertis, ”För att verkligen kunna utveckla professionell expertis måste de professionella lära sig att leva med den osäkerhet som uppstår när allt ifrågasätts” (2008:164). Att ifrågasätta *allt* är onekligen ett vidgat perspektiv. En förutsättning för den kritiskt forskande praktikern är dock en koppling till praktiken, ”En annan viktig del av EBP är kritiskt tänkande. Det är ett arbetssätt där man omsätter kritiskt tänkande i praktiken” (Jegerby 2008:163). Det gäller alltså att koppla det kritiska tänkandet till den egna praktiken och verksamheten, ”För att arbeta evidensbaserat behöver man kritiskt granska den egna verksamheten” (Socialstyrelsen 2009:14). I FoU Västernorrlands verksamhetsplan för 2010 påpekas att ”Forskningsenhetens syfte är att via praktikrelaterad forskning och tillsammans med personalen skapa ett kritiskt tänkande och en forskande nyfikenhet med målsättningen att nå en *kunskapsbaserad socialtjänst*” (2009:4).

I en förlängning av det kritiska ifrågasättandet kan den kritiskt forskande praktikern ha en roll som innovatör och entreprenör, om socialarbetaren kan omvandla sin kritik till nya sätt att arbeta och tänka på. Socialstyrelsen beskriver hur chefer inom socialt arbete kan bidra till denna förändring, genom att uppmuntra ”när en medarbetare svarar positivt på välgrundad kritik eller när någon medarbetare ställer utmanande frågor eller kommer med konstruktiva förslag på förbättringar” (Socialstyrelsen 2009:45). Det kritiska tänkandet kopplas här ihop med innovationstanken.

Kreativitet och innovativt tänkande bör från och med nu bli en normal och självklar del i ert arbete om ni ska kunna hävda att ni bedriver en evidensbaserad praktik. Du kan främja kreativiteten genom att uppmuntra diskussioner som på ett konstruktivt sätt utmanar ert sätt att tänka och göra” (Socialstyrelsen 2009:48).

Innovationen handlar om alternativa vägar, ”Man måste ha ett genuint intresse för den människa man ska hjälpa och ha hittat sitt eget sätt att föra en dialog” (Ronnyby). Att hitta sitt eget sätt, det finns dock en skillnad, för Ronnyby handlar det om ett individuellt plan, för Socialstyrelsen utgår innovationstanken snarare från gruppen.

Det kritiska ifrågasättandet kan även kopplas till politisk ideologi. Inom socialt arbete finns det en tradition som kopplar samman arbetet med politisk vänsterideologi. Det kan då till exempel gå under namnet radikalt socialt arbete, marxistiskt socialt arbete, men även traditioner som samhällsarbete och strukturinriktad socialt arbete kan kopplas till politisk vänster (Payne 2002: kap 9 & 10). Radikalt socialt arbete ”kan stå för allt som inbegriper stora förändringar, men det förknippas vanligtvis med politiskt radikala idéer som är socialistiska eller eljest hör hemma på >>vänsterkanten<<” (Payne 2002:288). En viktig del i det radikala sociala arbetet är att ifrågasätta rådande strukturer. Payne beskriver att ett synsätt på radikalt socialt arbete är att ”Kritiskt tänkande alltid ska leda till handling” (2002:295). Det finns dock en begränsning i detta resonemang, om vi pratar om radikalt socialt arbete i termer av att ”socialarbetaren försöker få till stånd genomgripande förändringar av sociala institutioner” (Payne 2002:296) så finns det säkerligen inget generellt stöd för något sådant hos någon av aktörerna inom EBP. Istället bör vi fokusera på tanketraditionen av ifrågasättandet av det konventionella inom vänsterideologin. Ett exempel på detta är en feministisk kritik av det sociala arbetet på 60-talet, då det synliggjordes att, ”det ofta var kvinnorna som utgjorde klienterna i socialt arbete, även då deras problem rörde och även orsakades av män” (Payne 2002:295). Här går det att knyta an till den teoretiska utgångspunkten för den här uppsatsen i kritisk samhällsteori, att ifrågasätta genom att se fenomen utifrån alternativa perspektiv, till exempel feministiska eller marxistiska. I svensk

kontext uppstår på 60-talet inom socialt arbete en misstro mot statens förmåga att lösa sociala problem:

Den lite naiva optimistiska synen på att staten ordnar allt till det bästa börjar ersättas med en mer kritisk samhällssyn. *Föreningen Sveriges Socialchefer* kritiserar socialpolitiken. Man ansåg att man slätade över symptomen istället avskaffa de grundläggande orättvisorna (Lundell 2007:30).

En tydligt vänsterorienterad tanke är här tanken på att avskaffa orättvisor, en var till exempel de stora ekonomiska klyftorna. Den samhällskritiska inställningen inom socialt arbete fortsatte in i 70-talet (Pettersson 2001:283).

Den engagerade praktikern

Den engagerade praktikern som idealtyp utgår från den professionella expertisens funktion i kategorin *den goda relationen*. Den engagerade och inkännande praktikern knyter an till tanketraditioner och diskurser som *det sociala arbete som konstform*, *kvinnlig intuition* och *hermeneutik*.

Vi börjar med tanketraditionen eller diskurs där det sociala arbetet beskrivs som en konstform, som har sin grund i känslor snarare än rationellt tänkande.

Konst är inte tekniker och metoder. Det är bara baskunskap, som sådan nödvändig, men ingalunda tillräcklig. Konstnär blir man genom att utveckla sina sinnen, genom att skärpa sin iakttagelseförmåga att se detaljerna i helheten och helheten i detaljerna, hur de får gestalt genom relationer, sammanhang och samspel (Ronnby)

Ett mer känslostyrt socialt arbete ger det friare tyglar och en mindre standardiserad utformning än i det striktare hållna sociala arbetet som beskrivs under den forskande praktikern. Ronnby tror dock att det ger mer information om insatser effekter,

En friare dialog mellan klient och socialarbetare där båda är initiativtagare och handlande subjekt, som kan resonera kring livsvärden, ger sannolikt en bättre bild av hur det går för klienten än standardiserade utvärderingsinstrument.

Bergmark & Lundström knyter an till detta perspektiv och menar att det historiskt finns ett synsätt som ser, ”socialt arbete som en slags konstnärlig verksamhet eller som baserad på en tyst, icke förvetenskapligbar (praxis) kunskap” (2006:110). Sven-Axel Månsson kallar detta en praxiskunskap:

Praxis är den kunskap som vi utvecklar och låter vägleda oss i mänskliga mellanhavanden. För att utveckla praxis som kunskapsform krävs inlevelse och förståelse och den förmågan utvecklar vi i samtal och *samhandling* med andra människor. (Månsson 2007:10)

Detta perspektiv av socialt arbete som en konstform, ses inlevelseförmåga, känsla, förståelse och intuition som grundläggande element i dess praktik. Det finns något icke redovisningsbart i detta perspektiv: konstnärens mystiska skaparprocess, långt ifrån den rationella transparenta

argumentationen som redovisades i socialarbetarens som den *forskande praktikern*.

Socialarbetarkonstnären kan ge klienten vad den behöver, men inte öppet redovisa alla led i en logiskt tankekedja som skulle ligga bakom detta. Någon sådan inre logik finns inte inom denna diskurs.

Socialt arbete är historiskt sett ett starkt kvinnodominerat yrke, varför kopplingar till tanketraditionen och diskursen kring kvinnlig intuition kan göras. Diskursen om kvinnlig intuition utgår ifrån en essentialistisk syn på kön, det vill säga att kvinnor och män har olika inneboende egenskaper. Denvall beskriver det såhär, ”Män och kvinnor har skilda kompetenser. Kvinnor har i allmänhet större förmåga till emotionella och empatiska kontakter och har en större närhet till sin intuition och sitt känsloliv” (1999:74). Känsla och intuition är i detta perspektiv central, Ronnby menar att socialt arbete består av,

det sensibla, en känsla för och förståelse av klienten som handlande subjekt. En god socialarbetare blir man genom att utveckla sina sinnen i det praktiska arbetet, att skärpa sin iakttagelse- och upplevelseförmåga och förstå både person och sammanhang och sin egen hållning.

Sören Holst pekar på den essentialistiska synen, ”Föreställningen om det logiska tänkandet som något typiskt manligt, ställt i kontrast mot den kvinnliga intuitionen och empatin, går naturligtvis tillbaka på en tid då samhället var strikt könsuppdelat” (2004:1). Att det inom det sociala arbetet finns en diskurs som där intuitionen ses som ett åtråvärt ideal kan förklaras genom arbetsfördelningen i samhället. Historiskt sett har samhällets arbetsfördelning gjort att kvinnor tog hand om barn och omsorg av äldre och män arbetade utanför hemmet. När det sociala arbetet uppstår kan det ses som en förklaring till omsorgsyrkenas könssegregering, omsorg var så att säga redan kvinnans område. Den essentialistiska synen på kvinnan förde med idealen känsla och intuition in i det sociala arbetet. Om man till exempel jämför socialt arbete med ett ämnesområde som psykiatri, som kommer från en mer naturvetenskaplig och manlig kontext, så kan man se att det där råder mer manliga, rationella ideal.

Det finns även ett annat perspektiv, där man pekar på det sociala arbetets komplexitet, som orsak till att det krävs känsla och intuition (Bergmark & Lundström 2006, Månsson 2007, Ronnby). Den engagerade och inkännande praktikern kan kopplas till den vetenskapligt hermeneutiska diskursen. I alla fall om vi i kontrast till en positivistisk syn, med kunskap som objektiv kunskap oberoende av människan, ser hermeneutik som förståelse inifrån människan (Andersen & Kaspersen 2001:17). Detta subjektiva perspektiv, med tolkning och meningsskapande i fokus, ligger närmare känslor och intuition än kunskap som är oberoende av människans förståelse. Hur människan skapar mening påverkas av känslor och intuition. Habermas visar vad detta kan få för konsekvenser på samhällsnivå.

Habermas huvudståndpunkt var att positivismen kom att uttrycka en ”kluven rationalism” (Habermas 1963, 1964), som i praktiken blir en form av ideologi nämligen genom att legitimera instrumentella tankesätt och teknisk-rationell styrning under täckmanteln av att vara vetenskapligt neutral. (Andersen & Kaspersen 2001:281)

Det tekniskt-rationella perspektivet har till stor del blivit det dominerande perspektivet i samhället. Habermas vill bredda perspektivet, det måste även finnas utrymme för hermeneutiska perspektiv. Den professionella socialarbetaren kan ses i ljuset av denna diskurs och ett tolkande eller förstående perspektiv på kunskap är grundläggande, enligt Månsson ”sysslar praktikern med problemlösning i en mycket vid mening, inte i den tekniska rationalitetens mening, där problem är väldefinierade och formulerbara och har (minst) en bästa lösning” (2007:12).

Den betydelselösa praktikern

Den betydelselösa praktikern som idealtyp utgår från den professionella expertisens funktion i kategorierna *funktion saknas*. Förhållningssättet att den professionella expertisen inte har någon funktion inom socialt arbete kan kopplas till diskurser och tanketraditioner som *managementkultur* och *avprofessionalisering*.

Management har sitt ursprung i 1980-talets neo-liberala trend (Bergmark & Lundström 2006:101) och är samlingsbegrepp för företagsledning, med ett övergripande syfte att utveckla och effektivisera organisationer både inom privat och inom offentlig sektor, vilket uttrycker sig i företeelser som kunskapsutveckling, företagsstrategier, kvalitetssäkring, personalfrågor och PR (Internet 22). För det första så är begreppet kunskapsutveckling centralt inom både EBP och managementkulturen. Enligt Månsson finns det en rädsla för att EBP ska leda till ”en erosion av etablerade yrkeskunskaper inom ramen för en alltmer managementpräglad människohantering inom vård- och behandlingsområdet” (2007:1). De standardiserade inslagen i EBP kan kopplas till managementtanken. I managementtanken ingår att utöka kontrollen och styrmekanismerna över en verksamhet, vilket för aktör a uttrycks som en målsättning för EBP (SoU 2008:18, Socialstyrelsen 2008, Jegerby 2009). Genom att standardisera inslag i EBP ökar kontrollen över dess resultat, och man kan styra organisationer mot önskade mål. Jegerby menar att det inte är rimligt att i professionella bedömningar utgå ifrån till exempel känslor, standardiserade bedömningsinstrument ska minska riskerna för detta (2008:140). Denna kontrollmekanism uttrycker Ronnby såhär ”För att hålla styr på variablerna utarbetas därför manualbaserade metoder, ett på förhand tydligt strukturerat genomförande och systematiska bedömningsinstrument” vilket kommer leda till

en avprofessionalisering av det sociala arbetet. Den betydelselösa praktikern är fånge i en managementkultur där det inte återfinns utrymme för professionell expertis utan kommer istället ”medföra en avprofessionalisering, socialarbetaren reduceras till en exekutör av regler” (Bergmark & Lundström 2006:104). Det blir ett tvingande arbete utifrån riktlinjer, standardiserade bedömningsinstrument och manualbaserade metoder. Detta perspektiv på EBP lämnar inget utrymme för den professionella expertisen eller den personliga erfarenheten utan ”Evidens är till sin natur opersonlig. Men våra relationer och förhållanden mellan människor är personliga” (Länsstyrelsen 2009:5). Månsson menar att dessa kontrollmekanismer som de mer manualbaserade perspektiven på EBP förespråkar göra medför att alla svaren redan finns, socialarbetaren behöver inte undersöka något. Deras kompetens blir därmed meningslös. Deras funktion blir en mekanisk tillämpning av de redan färdiga svaren.

Den algoritm för evidensbaserad praktik som Rosen och andra föreslår är en i detalj fastlagd metod för lösning av ett problem, t.ex. i form av ett schema som anger de olika stegen som leder till en lösning. Om socialarbetaren följer den, *behövs inga frågor*, ty här finns alla svaren redan. I manualernas värld vimlar det av svar utan frågor. (Månsson 2007:12)

6. Sammanfattande analys och resultat

Det här kapitlet har två syften. För det första att sammanfatta diskursanalysen, att skapa en överblick över aktörernas förhållningssätt till vilken funktion professionell expertis *bör* ha inom EBP. För det andra att föra ett resonemang om vad detta har för betydelse för socialarbetaren. Den empiriska undersökningen har fokuserat på aktörerna och deras förhållningssätt till professionell expertis, syftet här är att återknytta till socialarbetaren, och vilken betydelse detta förändringsarbete får för dem. En återknytning till det inledande forskningsintresset.

6.1 Aktörerna och professionell expertis

För att sammanfatta aktörernas förhållningssätt till vilken funktion professionell expertis *bör* ha i EBP har jag konstruerat en tabell. Tabellen utgör förenklade och sammanfattande bilder av de olika aktörernas förhållningssätt till de fem olika funktionerna som diskursanalysen resulterade i.

Tabell 2 Sammanfattande resultat för diskursanalys (5.1)

	Aktör a	Aktör b	Aktör c
Anpassning	Anpassa och tillämpa extern kunskap till ett specifikt fall med en klient.	Anpassa och tillämpa extern kunskap till ett specifikt fall med en klient.	Se aktör a och b. Mer fokus på egna tolkningar i anpassningen, mindre fokus på manualbaserade metoder.
Vetenskap	Tänka vetenskapligt och använda vetenskapliga metoder. Störst Fokus på RCT-studier, effektutvärderingar och metaanalyser.	Tänka vetenskapligt och använda vetenskapliga metoder. Störst Fokus på RCT-studier, effektutvärderingar och metaanalyser.	Tänka vetenskapligt och använda vetenskapliga metoder. Kritisk av aktör a:s positivism. Störst fokus på hermeneutiska perspektiv.
Systematisering	Systematisera professionella erfarenheter och därmed skapa en kollektiv professionell kunskapsbas.	Se aktör a. Central funktion för aktören för att hindra avprofessionalisering av socialarbetaren.	Se aktör a. Fokus på att denna kultur måste skapas ”underifrån” på gräsrotsnivå.
Den goda relationen	Skapa en god relation till klienten. Aktören pekar på att detta är en viktig aspekt i EBP, men perspektivet ges marginellt utrymme i litteraturen.	Skapa en god relation till klienten. Nyttan erkänns och ges något större utrymme än hos aktör a.	Skapa en god relation till klienten. Den goda relationen pekas ut som en central aspekt inom EBP. Ofta som en reaktion mot manualbaserade metoder inom EBP.
Funktion saknas	Perspektivet återfinns inte hos aktören.	Perspektivet återfinns inte hos aktören.	Ingen konsensus inom aktören. Vissa inom aktören menar att EBP gör socialarbetaren funktionslös.

Frågeställning ett i uppsatsen är: *Vilken funktion bör Professionell expertis ha inom EBP i socialt arbete?* Konfliktteori var en teoretisk utgångspunkt i denna uppsats. Den visar på motsättningar och spänningar mellan olika grupperingar i samhället. Överblicken i tabell 3 visar att aktör a och b till stor del innehar samma perspektiv på vad professionell expertis inom EBP bör vara. Motsättningarna återfinns till största delen mellan aktör a och c. Konkret kan man säga att de starkaste motsättningarna återfunnits mellan Socialstyrelsen och särskilt IMS samt vissa enskilda vetenskapsmän verksamma inom institutionerna för socialt arbete. Om vi kopplar detta resonemang till aktörernas identitet i debatten, kan detta tolkas som ett led i vetenskapens tradition av att utgöra en kritisk röst i samhället och ifrågasätta de offentliga institutionerna. Man kan även tolka det som ett försvar av socialarbetarna i ett påtvingat ”top to bottom” projekt. Socialstyrelsens identitet inom debatten knyts snarare till att utgöra en rationell aktör med målsättningen att socialt arbete ska generera ”mest värde för minst kostnad”. Denna aktör agerar i en position präglad av stort samhällsansvar, uppfyller man inte samhällsekonomiska och kvalitetsaspekter för det sociala arbetet utsätt man direkt för kritik. Man har det tankemässiga ansvaret för att det sociala arbete som samhället ansvarar för bedrivs så ”bra” som möjligt. Man utvecklar till exempel bindande lag, Föreskrifter, på området. Att detta medför ett visst kontrollbehov och behov av styrmekanismer är förståeligt. Sedan är ju Socialstyrelsens inte heller en lika fristående aktör, deras uppdrag kommer till stor del ifrån Regering och Socialdepartementet. Aktör B identitet är starkare kopplat till socialarbetarnas arbetsförhållanden och upplevelser även om de också har ett perspektiv av samhällsansvar.

Uppsatsens andra frågeställning är: *Vilka tanketraditioner och diskurser kan kopplas till den professionella expertisens funktion?* Denna del av diskurserna kopplas till den teoretiska utgångspunkten i kritisk samhällsteori och att förstå fenomen i ett vidgat sammanhang. Ovan diskuterade jag aktörernas identitet i debatten. Utifrån detta kan aktör a kopplas till den tanketraditionen inom *forskande praktiken*, med dess rationella och transparenta argumentation, det moderna projektet att utveckla det rationella och tekniska samhället och en mer strikt positivistisk hållning. Dessa tanketraditioner gör att aktör a mer explicit kan peka på sitt samhällsansvar. De kan redovisa för ekonomiska och kvalitativa framsteg. Aktör b delar till stor del aktör a:s förhållningssätt. En skillnad är möjligtvis större fokus på utvecklingen av kollektiv professionell kunskap, vilket kan knytas till aktör b:s arbetsgivarperspektiv. Ett viktigt perspektiv för aktör b blir att det inte sker en avprofessionalisering sker och socialarbetaren blir en *betydelslös praktiker*. Aktör c:s kritiska

hållning kopplar den till *den kritiskt forskande praktikern*, med sitt kritiska ifrågasättande av det rådande, som kanske aktör a i form av den offentliga maktens verktyg, får utgöra. Aktör c är även kritisk till den positivistiska kunskapssynen som främst aktör a förespråkar. Aktör c kan därmed kopplas till den hermeneutiska tanktraditionen inom *den engagerade praktikern*. De andra tanktraditionerna inom *den engagerade praktikern*, det sociala arbetets komplexitet, behovet av känsla och intuition och det sociala arbetet som en typ av konstform återfinns också till större delen hos aktör c än hos aktör a.

6.2 Socialarbetaren och professionell expertis

Vilken betydelse får då aktörernas förhållningssätt till den professionella expertisens funktion för socialarbetaren? Som jag inledningsvis skrev så är ju evidensprojektet till stor del fortfarande en projektion mot framtiden. Vilken verklig konkret betydelse EBP får för socialarbetarna är med andra ord en empirisk fråga i framtiden. Om vi ser utvecklingsprocessen kring EBP som en professionell fråga så handlar det till stor del om professionell legitimitet och professionell kompetens. Detta har lång tid varit ett aktuellt ämne. Längre har det först diskussioner om en eventuell legitimation för socionomer och debatten kring vad socionomers egentliga kompetens består i är inte ny. Denna debatt lyfts åter upp i och med EBP och som jag ser det och visat här särskilt genom begreppet professionell expertis. Den brist på vetenskaplig förankring och kollektiv kunskap som jag lyft fram, kan ur ett perspektiv leda till åtstramat handlingsutrymme för socialarbetaren. Detta yttrar sig i form av standardiserade bedömningsinstrument, manualbaserade metoder, strikt användning av evidenshierarkin och så vidare. Denna åtstramning fick såklart kritik. Den sågs som en avprofessionalisering av socialarbetaren, som inte gav utrymme för professionell kompetens. Men det är väl just det begreppet professionell expertis ska syfta till, att ge utrymme för socialarbetarens professionella kompetens, som sedan integreras med vetenskap och brukaren. För socialarbetaren var då frågan om det fanns tillräckligt med utrymme för professionell handling inom den professionella expertisen. Vissa menar att det även inom EBP som utgår ifrån strikt användande av standardiserade bedömningsinstrument och manualbaserade metoder finns stort utrymme för den professionella kompetensen. Andra menar att EBP helt och hållet inskränker allt professionellt handlingsutrymme som i kategorin *ingen funktion*. En del av den professionella expertisen som då gav större handlingsutrymme var utvecklingen av den kollektiva professionella erfarenheten, det vill säga systematiseringen av erfarenheter.

Detta var ett alternativ som även till större del utgick ifrån socialarbetarna själva och inte lanserades ovanifrån som ett färdigt koncept. Denna systematisering betyder att socialarbetaren måste reflektera över sitt arbete, göra om det till frågeställningar, mäta resultat och jämföra metoder. Arbetets effekter utsätts för en typ av vetenskapligt tänkande, men i själva arbetet finns handlingsutrymme. Men även detta perspektiv betyder ju någon form av åtstramning av socialarbetarens handlingsutrymme, oavsett vilket perspektiv på EBP man innehar så kan det väl sägas minska handlingsutrymmet. Det är dock lätt att dra slutsatsen att detta är något som socialarbetaren skarpt ogillar och att ställa denna åtstramning mot en bild av ett tidigare helt oreflekterat socialt arbete, där alla beslut tagits lite på ”känn” av enskilda socialarbetare. Socialstyrelsens undersökning verkar ju snarare peka på att sju av tio socialarbetare är positiva till EBP (Socialstyrelsen 2009). Det kan ses som ett sätt att lyfta den professionella statusen för socialarbetaren. Ordet åtstramning har ju också sin laddning och kan enkelt bytas ut mot kunskapsutveckling och få en annan innebörd. Att man bör ”göra rätt saker” skriver nog alla socialarbetare under på.

7. Diskussion

Debatten kring professionell expertis och EBP var fylld av motsättningar och spänningar mellan de olika aktörerna. Detta gjorde att debatten ofta kretsat kring polemiska begreppspar: positivism mot hermeneutik, strikta manualbaserade metoder mot professionell frihet, effektutvärderingar mot det icke mätbara sociala arbetet, vetenskaplig kunskap mot intuitiv kunskap, naturvetenskaplig vetenskapsteori mot samhällsvetenskaplig vetenskapsteori, managementkultur mot den goda relationen. Dessa begreppspar, säger inte det något om en debatt: det skapas lätt två läger. Antigen är man för positivism eller för hermeneutik. I en debatt är det i och för sig förståeligt att det kan bli så, sägs det något man ogillar, så bör man väl reagera på det. Sägs det något man verkligen ogillar borde man reagera skarpt. Det gjordes det i debatten kring EBP. Socialstyrelsens version av EBP kallades ju till exempel perverterad. Debattens kärna kan sägas handla om vilken kunskapskälla som ska vara den dominerande inom EBP. Men är det så att kunskap verkligen kan uppdelas så strikt mellan känsla och rationalism? Är det verkligen två särskilda kategorier utan beröringspunkter? Behöver vi välja mellan vetenskap och intuitiv kunskap. Är det inte snarare så att även rationella beslut påverkas av känslor och att känslomässiga beslut kan vara ganska rationella och logiska. Kan kanske både positivistisk och hermeneutisk kunskap vara till nytta för socialt arbete? Det kanske går att både *förklara* och *förstå* socialt arbete, för att referera till den tyske filosofen Wilhelm Diltheys klassiska vetenskapsteoretiska uppdelning. Idéhistorikern Svante Nordin beskriver Dilthey som en tänkare som ”framhåller det mänskliga själslivets totala sammanhang av känsla, varseblivning, vilja, intellekt, minne, allt i en nära interaktion” (Nordin 2003:452). För socialarbetarna ser jag det inte som fruktsamt att behöva välja sida mellan olika ytterligheter. Ett ökat vetenskapligt tänkande och en vetenskapligt grundad praktik är viktigt. En bibehållen professionell frihet är också grundläggande för det sociala arbetets framtid. Det gäller att hitta samarbetsformer för det strikta och det intuitiva. Den positivistiska kunskapen bör inte stänga dörren för att socialarbetaren ställer frågor i sitt arbete, ifrågasätter sammanhang och traditioner, och därmed undersöker vad som är verksamt i deras praktik. Strikta manualbaserade metoder där socialarbetarna ges de färdiga svaren kan stänga sådana dörrar. Vetenskaplig kunskap bör vara en grund för det sociala arbetet, men inte producera färdiga svar. Man bör ge socialarbetarna *verktygen* att basera sin verksamhet på vetenskap, inte den färdiga vetenskapliga *mallen* för en praktik. Verktyg kan ges genom att tid avsätts för en kritisk reflektion över sitt eget arbete. Genom handledning som stimulerar reflektionen, både av metodologisk vetenskaplig karaktär och av mer filosofisk och

samhällsteoretisk karaktär. De senare skulle kunna ge verktyg till kritisk reflektion. Kan man kritiskt reflektera kan man också använda vetenskaplig kunskap som andra producerat på ett mer lyckat sätt, vilket också det är en grund för ett framtida socialt arbete. Att utvecklingen utgår ifrån socialarbetarna själva tror jag också är viktigt för att evidensprojektet ska bli lyckat. Där är systematiseringen av erfarenheter, skapandet av kollektiv professionell erfarenhet en bra utvecklingspotential. Där kan en inomvetenskaplig och praktknära kunskap komma till kraft. Den professionella expertisen kan då bli mer systematiserad och mer vetenskaplig vilket är bra utan att fastna i strikthetens begränsningar och ovanifrånperspektivet påtvingningar. Det kan då skapas en inomprofessionell kunskap som på riktigt kan matcha den vetenskapliga kunskapens legitimitet och ta bort stämpeln att det sociala arbetet bedrivs ”på känn”. All kunskap behöver inte vara strikt vetenskaplig men den får inte vara oreflekterad.

Referenser

- Alvesson, Mats & Deetz, Stanley (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur
- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (1994). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (2007). *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur
- Armeliuss, Bengt-åke (2002). Diskussionen om evidensbaserad socialtjänst – en deja-vu upplevelse. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2-3
- Astrup, Nicolai, Gynther, Nils-Johan & Nowén, Kristoffer (2006). *Mellan det säkra och det osäkra - en problematisering av evidensbaserad socialtjänst ur ett internationellt perspektiv*. Örebro Universitet: Institutionen för beteendevetenskap, social och rättsvetenskap
- Bergmark, Åke & Lundström, T. (2000). Kunskaper och kunskapsyn. Om socialarbetare inom socialtjänsten, *Socionomens forskningssupplement*, 4
- Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2006): Mot en evidensbaserad praktik? – Om färdriktningen i socialt arbete. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 13:2.
- Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2007). Att studera rörliga mål – om villkoren för evidens och kunskapsproduktion i socialt arbete, *Socionomens forskningsupplement*, 21, 4–16.
- Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2007b). Kartan och terrängen - Kartan och terrängen – om EBP som ideal och verklighet. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 14:1
- Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2008). Evidensfrågan och socialtjänsten – om socialarbetarens inställning till en vetenskapligt grundad praktik, *Socionomens forskningsupplement*, 23, 5–14.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005). *Textens makt och mening. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskuranalys*. Lund: Studentlitteratur
- Dahrendorf, Ralf (1972). *Class and class conflict in an industrial society*. London: Routledge & Kegan Paul
- Denvall, Verner, Munther, Ann-Kristine & Trunnerup, Annika (1999). *Möten med Anna*. Lund: Studentlitteratur.
- Forsberg, Christina & Wengström, Yvonne (2008). *Att göra en systematisk litteraturstudie*. Stockholm: Natur och kultur
- FoU Västernorrland (2009). *Verksamhetsplan FoU Västernorrland 2010-2012*. [www dokument] Tillgänglig: 2010-05-04 URL http://www.fouvasternorrland.se/Filer/Verksamhetsplan/fou_verksamhetsplan_2010.pdf
- Gilgun, Jane (2005). The Four Cornerstones of Evidence-Based Practice in Social Work. *Research on Social Work Practice* 2005:15
- Glaser, Barney G. & Anselm L. Strauss (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine
- Grinell, Richard & Unrau, Yvonne (2008). *Social work research and evaluation*. New York: Oxford University Press
- Grönmo, Sigmund (2004). *Metoder i samhällsvetenskap*. Malmö: Liber AB
- Hast, Cecilia & Masser, Linda (2008). *Socialt arbete. En diskursanalys av ett begrepp mellan kall och profession*. Högskolan i dalarna
- Holst, Sören (2004). *Myten om den manliga vetenskapen och den kvinnliga vardagskunskapen*. Stockholms Universitet: Institutionen för fysik
- Hydén, Margareta (2008). Evidence-based social work på svenska - att sammanställa systematiska kunskapsöversikter. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 15:1
- Jegerby, Ulla (2008). *Evidensbaserad praktik i socialt arbete*. Stockholm: Gothia

- Jegerby, Ulla & Tengvald, Karin (2005). Evidensbaserad praktik och IMS uppdrag. *Socionomen* 2005, 8
- Kristenson, Per-Olof (1992). Om vetenskap och beprövad erfarenhet. *Socionomens forsknings supplement*, 1
- Lundell, Ann (2007). *Socialt arbete i välfärdsland*. Ersta Sköndal Högskola: Institutionen för socialt arbete
- Länsstyrelsen 2009. *Mätbart arbete?* Länsstyrelsen: Västra Götalands Län Rapport 2009:11
- Martinell Barfoed, Elizabeth (2006). *Dagens socionom måste vara insatt i både forskning och utvärdering*. *Socionomen* 2006, 4
- Merriam, Sharan (1994). Fallstudien som forskningsmetod. Lund: Studentlitteratur
- Morago, Pedro (2006). Evidence-based practice: from medicin to social work. *European Journal of Social Work*, 9:4, 461 - 477
- Månsson, Sven-Axel (2007). *Evidensbaserad kunskap eller intelligent handlande i socialt arbete*. Göteborgs universitet: Institutet för socialt arbete
- Nordin, Svante (2003). *Filosofins historia*. Lund: Studentlitteratur
- Oscarsson, Lars. (2009) *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten : en introduktion för praktiker, chefer, politiker och studenter*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting
- Oscarsson, Lars (2006). Evidenskravet och socialt arbete. *Socionomen* 2006, 4
- Petterson, Lars & Wigzell, Kerstin (1999). Socialtjänstens klienter har rätt till professionell hjälp. *Dagens nyheter* 6/10 1999.
- Petterson, Ulla (2001). *Socialt arbete, politik och professionalisering*. Stockholm: Natur och Kultur
- Payne, Malcom (2002). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur
- Roberts, Albert & Yeager, Kenneth (2006). *Foundations of evidence-based social work practice*. New york: Oxford University Press
- Ronnby, Alf (Datum saknas). *Det sociala arbetets konst*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete
- Rosen, A (2006): Evidensbaserad praktik i socialt arbete – utmaningar och möjligheter. I: B. Blom, S. Morén & L. Nygren, *Kunskap i socialt arbete. Om villkor, processer och användning*, Stockholm: Natur och Kultur
- Sjögren, Jessica (2003). *Forskning i praktiken – för vems bästa? En diskuranalytisk kring ämnet forskningsanvändning i socialt arbete*. Stockholms Universitet: Institutet för socialt arbete
- Socialstyrelsen 2008. *På väg mot en evidensbaserad praktik*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen 2009. *Att leda evidensbaserad praktik. En guide till dig som är chef inom socialt arbete*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen (2010). *Effektutvärderingar i doktorsavhandlingar*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Svenbro, Håkan (2007). I evidensparadigmets skugga. *Socialvetenskaplig tidskrift* 14:1
- Sveriges Kommuner och Landsting (2008). *Kartläggning av utvecklingsresurser i stat, landsting/region och kommun. Inriktning mot kunskapsstyrning*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting
- Statens Offentliga Utredningar (2008). *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten - till nytta för brukaren : betänkande*. SOU 2008:18
- SOU 1974:39. socialutredningen
- Tengvald, Karin (2006). Mer beprövad erfarenhet för klienters och brukares bästa. *Socionomen* 2006 nr 4
- Weber, Max (1977). *Vetenskap och politik*. Göteborg: Bokförlaget Korpen

Internetreferenser

- Internet 1: URL http://www.skl.se/web/Om_SKL.aspx
Internet 2: URL http://www.skl.se/web/Om_SKL.aspx
Internet 3: URL <http://www.ne.se/lang/vetenskap>
Internet 4: URL <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer>
Internet 5: URL <http://www.sweden.gov.se/sb/d/108>
Internet 6: URL <http://www.skl.se/web/Sok.aspx?ad=1>
Internet 7: URL <http://swepub.kb.se>
Internet 8: URL <http://www.socwork2.gu.se/svt/ARTIKLAR2.HTM>
Internet 9: URL <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer>
Internet 10: URL <http://www.sweden.gov.se/sb/d/108>
Internet 11: URL <http://www.skl.se/web/Sok.aspx?ad=1>
Internet 12: URL <http://swepub.kb.se>
Internet 13: URL <http://www.socwork2.gu.se/svt/ARTIKLAR2.HTM>
Internet 14: URL <http://libris.kb.se>
Internet 15: URL <http://swepub.kb.se>
Internet 16: URL <http://www.uppsatser.se/>
Internet 17: URL <http://online.sagepub.com/>
Internet 18: URL <http://www.sbu.se/sv/Vetenskap--Praxis/Vetenskap-och-praxis/2095/>
Internet 19: URL <http://www.ne.se/sve/anpassa>
Internet 20: URL <http://www.socialvetenskap.se>
Internet 21: URL <http://www.filosofi.gotland.se/kunskaps.htm>
Internet 22: URL <http://sv.wikipedia.org/wiki/Management>

Bilaga 1

Här följer en genomgång av vilka kriterium som uppfylldes respektive inte uppfylldes av de träffar som litteratursökningen gav i kapitel 4.1.

Databas 1

Evidensbaserad praktik: En träff som uppfyller alla kriterium (SOU 2008:18)

Professionell expertis: Ingen träff

Professionell erfarenhet: Ingen träff

Databas 2

Evidensbaserad praktik: Utav de 102 träffarna uppfyller 3 alla kriterier (Socialstyrelsen 2008, Socialstyrelsen 2009, Jegerby 2008). 40 träffar uppfyllde inte kriterium 3 och var publicerade innan 2005. 18 av träffarna uppfyllde inte kriterium 1 utan handlade om EBP i ett sammanhang utanför socialt arbete, främst hälso- och sjukvården. Övriga 41 träffar uppfyllde inte kriterium 4 utan behandlade EBP inom ett specifikt område av socialt arbete, till exempel missbrukarvård eller äldreomsorg.

Professionell expertis: Fem träffar varav en uppfyllde alla kriterium (Socialstyrelsen 2010). En artikel uppfyllde inte kriterium 1 utan behandlade Professionell expertis inom hälso- och sjukvården. Övriga tre träffar uppfyllde inte kriterium 4.

Professionell erfarenhet: 61 träffar varav ingen uppfyllde alla kriterium. 18 texter var från innan 2005 och uppfyllde därmed inte kriterium 3. 5 texter uppfyllde inte kriterium 1. Övriga 28 texter uppfyllde inte kriterium 4.

Databas 3

Evidensbaserad praktik: Två träffar som uppfyller alla kriterium (Oscarsson 2009, Sveriges Kommuner och Landsting 2008)

Professionell expertis: Ingen träff

Professionell erfarenhet: Två träffar varav ingen uppfyllde alla kriterium. Texterna uppfyllde inte kriterium 1, en handlade om professionell erfarenhet inom hälso- och sjukvården och en handlade om forskningsmetodik och utvärderingsteori.

Databas 4

Evidensbaserad praktik: 11 träffar varav tre uppfyllde alla kriterium (Bergmark & Lundström 2006, Bergmark & Lundström 2007b och Hydén 2008). Fyra träffar uppfyllde inte kriterium 4 utan handlade om EBP inom missbrukarvård, multisystemisk terapi och demensvård. Fyra träffar uppfyller inte kriterium 1 utan handlar om EBP inom psykologi, synområdet, biblioteksvetenskap och hälso- och sjukvård.

Professionell expertis: Ingen träff

Professionell erfarenhet: Nio träffar varav ingen uppfyllde alla kriterium. Åtta av texterna uppfyllde inte kriterium 1 utan handlade om professionell erfarenhet inom hälso- och sjukvård. Den övriga träffen uppfyllde inte kriterium 4.

Databas 5

Evidensbaserad praktik: En träff vilken redan omfattades av sökning i databas 4 (Bergmark & Lundström 2006)

Professionell expertis: Ingen träff

Professionell erfarenhet: Ingen träff

Manuell sökning 1

25 träffar varav sex uppfyllde alla kriterium (Bergmark & Lundström 2008, Bergmark & Lundström 2007, Jegerby & Tengvald 2005, Martinell Barfoed 2006, Oscarsson 2006, Tengvald 2006).

Bilaga 2

Här redovisas vilka träffar som litteratursökningen under rubriken *Materialinsamling diskursanalys* i kapitel 3.3 gav. De 22 träffarna utgör det empiriska materialet i uppsatsen. Åtta träffar kom från aktör a. Två träffar kom från aktör b. Elva träffar från aktör c.

Författare

Bergmark & Lundström 2006
Bergmark & Lundström 2007
Bergmark & Lundström 2007b
Bergmark & Lundström 2008
FoU 2009
Jegerby 2008
Jegerby & Tengvald 2005
Hydén 2008
Lundell 2007
Länsstyrelsen 2009
Månsson 2007
Oscarsson 2006
Oscarsson 2009
Ronnby
Rosen 2007
Socialstyrelsen 2008
Socialstyrelsen 2009
Socialstyrelsen 2010
SOU 2008:18
Svenbro 2007
Sveriges Kommuner och Landsting 2008
Tengvald 2006

Aktör

c
c
c
c
c
a
a
c
c
a
c
c
b
c
c
a
a
a
a
c
b
a